Journal of Safe City
Online ISSN: 2676-556X
Journal Homepage: www.ispdrc.ir
Research Paper

The Impact of Physical - Spatial Structure on the Quality of Housing in Oil-Field Regions, with a Focus on Space Syntax Theory: A Case Study of the Ahvaz Oil Company Town

Neda Arzani Birgani [a], Seyedeh Sedigheh Mirgozar Langaroudi [b*], Ahmadreza Kaboli [c]

[a]. Ph.D Candidate, Department of Architecture, Ahv. C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

[b*]. Assistant Professor, Department of Architecture, Ahv. C., Islamic Azad University, Ahvaz, Iran.

[c]. Assistant Professor, Department of Architecture, Mahs. C., Islamic Azad University, Mahshahr, Iran.

https://doi.org/10.22034/ispdrc.2024.2038016.1125

ARTICLEINFO

Keywords:
Physical-spatial structure
Oil company town
Spatial quality Children
Housing
Space syntax

Received:
13 March 2025
Received in revised form:
23 April 2025
Accepted:
10 June 2025
pp.21-50

ABSTRACT

Cities heavily reliant on natural resources, particularly oil, exhibit unique patterns of growth and development. Khuzestan's oil-field cities, prime examples of this phenomenon, have undergone significant physical-spatial transformations characterized by extensive migrations and shifts in production patterns. One of the most notable developments has been the evolution of housing structures, consequently impacting the physical quality of residents' lives. Given the pivotal role of physical quality in urban planning, this research aims to investigate the historical development of the physical-spatial structure of housing in Khuzestan's extractive cities. To achieve a deeper understanding of the impact of physical changes on residents' quality of life, space syntax is employed as a tool to analyze social and spatial relationships within urban environments. The primary objective of this research is to identify influential components and examine the structure of the physical-spatial quality of housing in Ahvaz city utilizing the spatial method. Adopting a mixed-method approach, this research is interpretive in intent, inductive in logic, and incorporates both quantitative and qualitative data collection methods. The findings reveal that despite the British architectural influence on Ahvaz Oil Company houses, these structures have successfully harmonized with local cultural, social, and climatic principles, as well as traditional Iranian-Islamic standards such as privacy. The effective separation of public and private spaces, coupled with multiple entrances, demonstrates the dynamic interplay between global and local influences in shaping the human-made environment.

Corresponding author (Email: ss.mirgozar@iau.ac.ir)

مجلـــه شهـــر ایمـــن
شاپا الکترونیکی: 2676-556X
Journal Homepage: www.ispdrc.ir

مقاله پژوهشی

جستاری بر نقش ساختار کالبدی– فضایی بر کیفیت مسکن مناطق نفت خیز

با نگرشی بر نظریه نحو فضا؛ مورد پژوهی: شرکت شهر نفت اهواز

ندا ارزانی بیرگانی– دانشجوی دکترای تخصصی معماری، گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
سیده صدیقه میرگذار لنگرودی* – استادیار گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
احمدرضا کابلی – استادیار گروه معماری، واحد ماهشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، ماهشهر، ایران.

https://doi.org/10.22034/ispdrc.2024.2038016.1125

واژگان کلیدی
ساختار کالبدی-فضایی
شهرک نفت
کیفیت فضا
مسکن
نحوفضا

چکیده

شهرهای متکی بر منابع طبیعی، به ویژه نفت، الگوهای رشد و توسعه منحصر به فردی را تجربه می‌کنند. شرکت‌شهرهای استخراجی خوزستان، به عنوان نمونه‌ای بارز از این نوع شهرها، با مهاجرت‌های گسترده و تغییرات در الگوهای تولید، تحولات کالبدی-فضایی چشمگیری را پشت سر گذاشته‌اند. یکی از مهم‌ترین این تحولات، تغییرات در ساختار مسکن و در نتیجه، کیفیت کالبدی زندگی ساکنان بوده است. نظر به اهمیت کیفیت کالبدی در برنامه‌ریزی‌های شهری، این پژوهش به دنبال بررسی تحولات تاریخی ساختار کالبدی-فضایی مسکن در شرکت‌شهرهای استخراجی خوزستان است. در این راستا، مفهوم نحوفضا به عنوان ابزاری برای تحلیل روابط اجتماعی و فضایی در محیط‌های شهری به کار گرفته شده تا بتوان به درک عمیق‌تری از تأثیر تغییرات کالبدی بر کیفیت زندگی ساکنان این شهرها دست یافت. هدف از نگارش این پژوهش، شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار و بررسی ساختار کیفیت کالبدی- فضایی مسکن شرکت‌شهر اهواز به روش نحو فضا می‌باشد. این تحقیق به لحاظ «ماهیت» پژوهش، از گونه تحقیقات «آمیخته» و به لحاظ «قصد» از پژوهش، «تفسیری» و از جنبه منطق پژوهش، «استقرایی» است. داده‌های کمی به صورت میدانی (پرسشنامه) و داده‌های کیفی به روش تکنیک چیدمان فضا گردآوری شده‌اند. یافته های پژوهش نشان می‌دهد که معماری خانه¬های شرکت¬شهر نفت اهواز با وجود کالبد فیزیکی که با الهام از معماری بریتانیا ساخته شده، توانسته است با اصول فرهنگی، اجتماعی و اقلیم بومی منطقه، همساز شود و معیارهای بومی ایرانی-اسلامی نظیر محرمیت، تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی خانه و ورودی¬های متعدد در این معماری به خوبی لحاظ گردد. این امر حاکی از تعامل پویا میان تأثیرات جهانی و محلی در شکل‌دهی به محیط انسان ساخت می‌باشد.

تاریخ دریافت:
۱۴۰۳/ ۱۲/۲۳
تاریخ بازنگری:
۱۴۰۴/۰۲/۰۳
تاریخ پذیرش:
۱۴۰۴/۰۳/۲۰
صص. ۵۰-۲۱

* نویسنده مسئول Email: ss.mirgozar@iau.ac.ir

مقدمه

کشف نفت در ایران، تحولی شگرف در یافت اجتماعی، اقتصادی و کالبدی مناطق نفت‌خیز خوزستان ایجاد کرد. این رخداد در میدان نفتون مسجدسلیمان در سال ۱۲۸۷ خورشیدی (۱۹۰۸ میلادی)، اهمیت بسزای نفت در توسعه شهری و تأثیر آن بر کیفیت زندگی ساکنان را برجسته ساخت. به تبع کشف میدان نفتی در منطقه، مهاجرت اقوام به این مناطق آغاز گشت و بر اثر مهاجرت‌ها، سکونتگاه‌ها پدید آمد و شهرها شکل گرفتند (Habibi-Najad, 2021: 61). شرکت نفت ایران و انگلیس، برنامه‌ریزی ساخت شرکت شهری برای سکونت کارگران و کارکنان کارگاه‌های نفتی در نزدیکی چاه و تاسیسات را آغاز نمود و انگلیسی‌ها در منطقه‌های نفت‌خیز، شرکت شهرهای نسبتا مدرن ساختند (moetaghedi, 2017: 44). این امر، به ایجاد پاره ای تحولات اقتصادی منجر گردید و این تحولات به تبع خود، دگرگونی‌های اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را در سطوح محلی و ملی به همراه داشت (mortaheb, 2020: 1). از سال ۱۳۲۷ خورشیدی به بعد که امکان پیدایی نفت در اهواز شروع شد، فعالیت‌های اکتشاف و استخراج هم بر امور اداری اهواز اضافه گشت که نتیجه آن، ایجاد منطقه‌های مسکونی جدیدی در شمال محدوده شهر اهواز شد (bavar, 2022: 313). آنچه مغفول مانده، کیفیت فضایی این خانه ها است. کیفیت محیط مسکونی به‌عنوان یکی از جنبه‌های حیاتی در برنامه‌ریزی و طراحی شهری مطرح می‌شود. این مولفه با هدف ایجاد یک محیط مساعد برای امنیت، سلامت، زیبایی، آسایش، و رفاه عمومی توسط برنامه‌ریزان و طراحان شهری در نظر گرفته می‌شود. به عبارت دیگر، یک محیط شهری با کیفیت، قادر است بهبود منافع اجتماعی و اقتصادی جامعه را به همراه داشته باشد (shi'eh et al.: 2011). در واقع مفهوم کیفیت زندگی یک ارکان متنوع است که از تاثیرات چندین متغیر به‌عنوان یک واحد تشکیل می‌شود. تغییرات در سطح درآمد افراد، شرایط زندگی، وضعیت سلامت، محیط زیست و سایر عوامل، به‌صورت یک ترکیب متنوع، کیفیت زندگی و توسانات آن را شکل می‌دهد (Rahman et al: 2003 quoted by Yeganeh, 2017: 84). ارزیابی رضایتمندی سکونتی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های حیاتی در تحلیل کیفیت محیط سکونتی، یک موضوع اساسی و مورد توجه در تحقیقات شهری محسوب می‌شود (lin, 2007 quoted by Mansouri et al., 2022: 20). پیکره‌بندی فضا و نحو فضا به عنوان عناصر اساسی تئوری معماری تاثیرات متفاوتی در طراحی فضا از طریق معانی اجتماعی، فرهنگی و محیطی از گذشته تا به امروز بین محیط- های مسکونی دارد (Memarian, 2002: 77 quoted by Mardani, 2022: 20). بر همین اساس، اهداف پژوهش حاضر بررسی و شناسایی ساختار کالبدی – فضایی مسکن شرکت شهر اهواز به منظور سنجش کیفیت فضایی معماری مختص آن‌ها به روش نحوفضا و شناسایی مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت کالبدی- فضایی مسکن شهرک نفت اهواز می‌باشد. پرسشی که مطرح می شود آن است که مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت کالبدی – فضایی مسکن شرکت شهر نفت اهواز کدام است؟ با توجه به ادبیات موجود در خصوص ساختارهای کالبدی و فضایی، به نظر می‌رسد با استفاده از شاخص‌های "نحو فضا" (عمق، اتصال، هم‌پیوندی، ایزوویست) می‌توان به تحلیلی جامع از کیفیت فضایی این مسکن‌ها دست یافت. بدین ترتیب این پژوهش با هدف پر کردن این شکاف دانش، می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی ساکنان این مناطق و ارتقاء استانداردهای طراحی شهری یاری رساند.

پیشینه پژوهش

زندگی روزمره انسان به وضوح به فضا و نحوه استفاده از آن وابسته است. این وابستگی تنها ابتدا به جنبه‌های مادی و فیزیکی محدود نمی‌شود، بلکه از آنجایی که فضا برای افراد با ریشه‌های فرهنگی متنوع و معانی متفاوتی ارتباط دارد، می‌توان انتظار داشت که ارتباط سبک زندگی با فضا دارای بعد معنایی و ذهنی نیز باشد (Taqwai et al., 2020: 80). در خوزستان، نوگرایی با کشف نفت در سال ۱۲۸۷ شمسی وارد مرحله جدیدی شد. انگلیسی‌ها به منظور تأمین نیازهای سکونتی و کارمندان صنعت نفت، شروع به ساخت و توسعه شهرها و شکل‌دهی به نقشه جدیدی از زندگی در خوزستان کردند که از آن زمان نه تنها در این منطقه بلکه در سرتاسر جامعه سنتی کل کشور تأثیرگذار بود. شهرهای مدرن با اقتصاد صنعتی و مهندسی اجتماعی جدید، اصولاً با فرهنگ و زندگی سنتی متفاوتی تطابق یافتند (Rostampour et al., 2014: 15). در زمینه مسکن و در ابعاد گسترده‌تر شهرسازی، تحولات زیادی به علت تغییرات اجتماعی و اقتصادی در جامعه، و تداخل با افکار و ایده‌های غربی، شاهد بوده است. این تحولات اساساً

باعث ایجاد شکل‌گیری شهرهای جدید و متنوع به نام شرکت شهرها شده است (Armaghan, 2020: 70).

یکی کارکردهای اساسی برنامه ریزی شهری با توجه به رشد جمعیت و کمبود امکانات زیربنایی، چگونگی ونحوه گسترش فضایی- کالبدی شهر برای جوابگویی به نیازهای فعلی و پیش بینی نیازهای آتی شهر است (Ezzat Panah et al., 1402: 128).

پس از ارزیابی ساختار شرکت شهرها و پیکره‌بندی فضایی، در جدول ۱ به معرفی پژوهش‌های انجام شده در این دو حوزه در داخل و خارج از کشور پرداخته می‌شود.

جدول ۱. پیشینه پژوهش، ماخذ: نگارندگان

صاحب نظر	عنوان و زمینه	نتایج و دستاوردها
پژوهش های پیشین در زمینه شرکت شهرها		
حبیبی‌نژاد، بحرانی‌پور (۱۴۰۱)	نقش شرکت نفت انگلیس و ایران در شکل‌گیری ساختار فضای شهری شرکت شهر آبادان	شکل‌گیری کالبد فضایی شرکت شهر آبادان بر چهار شاخص: تفکیک و جداسازی محلات از یکدیگر، طراحی شهر به شکل خطی، شطرنجی و شعاعی و طراحی بر اساس ایده باغ شهر مبتنی بود. همچنین سعی شده است نقش شرکت نفت در تکوین و توسعه کالبد شهری شرکت شهر آبادان مورد بررسی قرار بگیرد.
تابان، معماردزفولی مسعودی‌نژاد، مظهری (۱۴۰۰)	تبیین مفاهیم سازمان دهنده مسکن مطلوب در شرکت شهرهای نفتی، نمونه موردی: مجموعه مسکونی نیوسایت اهواز	نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که چگونه عوامل انسانی، عوامل کالبدی(درونی،بیرونی) و عوامل تصمیم ساز تاثیرگذار بر مسکن مطلوب درنیوسایت دارند، نهایتا با ترکیب این عوامل، راهبردهایی در سه حوزه کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت برای بهبود مسکن در این شهر ارائه شده است.
تقوایی، معتقدی مظهری (۱۳۹۹)	تأثیر تفاوتهای کالبدی خانه سنتی و خانه شرکتی آبادان بر سبک زندگی ساکنان(مطالعه موردی: خانه‌های سنتی و شرکتی آبادان در سالهای ۱۲۹۰ تا ۱۳۵۷ شمسی)	ساکنان خانه‌های شرکتی تفاوت‌های قابل توجهی در عادات، روابط اجتماعی، و شیوه معیشت دارند که به تأثیرگذاری بر مصرف، الگوهای رفتاری، ذائقه، تفریحات، و نقش‌های اجتماعی آنان منجر شده است.
یونسی، ثقفی (۱۳۹۹)	تحلیل ساختار کالبدی – فضایی خانه‌های طبقات اجتماعی شرکت شهر نفتی آبادان در دوران رونق صنعت نفت، با روش نحو فضا	با استفاده از روش نحو فضا و نرم افزار معماری، طبقات اجتماعی را مورد بررسی قرار داده و انطباق ساختار اجتماعی با کالبد معماری را مشخص کرده است. این پژوهش به تفکیک فضاها، ایجاد سلسله مراتب فضایی، و تحول در فرم‌های مسکونی از طبقات کارگری تا رئیسان در شرکت شهر نفتی نشان می‌دهد.
مردانی (۱۳۹۹)	تحلیلی بر کالبد مسکن در شرکت نفت ایران و انگلیس(نمونه موردی: محله برزیم آبادان)	این خانه‌ها عمدتا دارای وحدت خاص در فرم وعملکرد هستند. تفاوت عمده میان کالبد و فضاهای این مسکن‌ها اختلاف طبقاتی، سطح اجتماعی و جایگاه افراد حتی نژاد و موارد دیگر نظیر اقلیم و محیط در فرآیند طراحی کالبدی آن‌ها تاثیر گذاشته است.
رستم‌پور، نظیف مسافرزاده (۱۳۹۳)	تحول هویت اجتماعی، پیامد معماری و شهرسازی نوگرا در شهرهای نفتی خوزستان	به بررسی تاثیر معماری و شهرسازی نوگرا بر تحول هویت در شهرهای نفتی خوزستان می‌پردازد. نظریه هویت اجتماعی به عنوان یک چارچوب متمرکز بر هویت ملی و ویژگی‌های هویت ساز منطقه‌ای مورد بررس قرار می‌گیرد.
پژوهش های پیشین در زمینه کیفیت فضا و نحو فضا		
حیدری، کیانی (۱۴۰۲)	بررسی تطبیقی کیفیت دسترسی بصری و فیزیکی در الگوی فضایی خانه‌های معاصر و سنتی با استفاده از تکنیک نحو فضا	یکی از اصلی‌ترین عوامل تأثیرگذار در کیفیت فضای داخلی خانه‌ها و به طور کلی تشکیلات فضایی، تغییرات در حالات مختلف و دسترسی‌های فیزیکی و بصری می‌باشد. این تغییرات و دسترسی‌ها تأثیر مستقیمی بر کیفیت محیط زندگی داخل خانه‌ها دارند. بنابراین، تفاوت‌ها و تشابه‌ها در ویژگی‌های فضایی خانه‌ها، به ویژه در انواع سنتی آنها که دارای کیفیت‌های دسته‌بندی بیشتری هستند، به دلیل نوع دسترسی، به شکل‌های فیزیکی و بصری ناشی می‌شوند.
منصوری، فرشیدی میرشاهزاده (۱۴۰۲)	بررسی توانمندی نحوفضا در شناخت نظام فضایی – اجتماعی مسکن معاصر(نمونه موردی: خانه‌های تک واحدی اصفهان)	تحلیل نحوفضا در مقیاس کلان و به طور کلی می‌توان در تعیین حریم و عرصه‌ها و شکل‌گیری رفتار بر مبنای روابط میان اجزای مسکن معاصر به درستی عمل کند. اما در مقیاس خردتر و زمانی که رفتار مخاطب در رابطه نزدیکتر با اجزای فضا قرار می‌گیرد، از کارایی آن کاسته شده و تحلیل‌های محیطی موثرتر واقع می‌شوند.

مردالی (۱۴۰۱)	تحلیلی بر ساختار اجتماعی در پیکره-بندی فضایی خانه‌های سنتی شوشتر با استفاده از تکنیک نحوفضا	فضاهای تو درتو یا ورودی‌های متعدد برای هر فضا، عمق‌پذیری و اتصال پذیری فضاها،گسترش میدان‌های بصری در فضاهایی چون حیاط مرکزی با اطراف، این خانه‌ها را قادر می‌سازد تا پیکره‌بندی فضایی منسجمی را ایجاد و این فضاها را به توانمندترین بخش‌های معماری این خانه‌ها برای گردهمایی اعضای خانواده تبدیل کند.
سلطانی‌فرد، عبدالملکی، موسوی،زنگنه (۱۴۰۱)	ارزیابی مولفه‌های کیفیت سکونتی در محلات تاریخی شهر سبزوار	این پژوهش با هدف ارزیابی کیفیت محیط شهری در محله تاریخی سرده در شهر سبزوار و شناخت شاخص‌های تاثیرگذار بر کیفیت محیط شهری از دو بعد عینی و ذهنی انجام گرفته است.
مهدوی‌نژاد، لطیفی (۱۴۰۱)	معاصرسازی الگوی مسکن بومی اصفهان بر پایه تحلیل روابط غیرشکلی پلان، نمونه موردی: خانه جنگجویان	اگرچه تفاوت ساختاری بین معماری گذشته و معماری معاصر در ضوابط توده گذاری وجود دارد، میتوان با استفاده از مفصل‌های ارتباطی و فضای بینابینی، پیکره‌بندی فضایی یک الگو را به فضای معماری معاصر تسری داد و امکان تداوم هویت معماری گذشته در معماری معاصر را فراهم آورد.
دیده‌بان، چگنی حصاری (۱۴۰۰)	شناخت پیکره‌بندی فضایی در خانه-های سنتی و معاصر با استفاده از تکنیک نحو فضا	در خانه‌های سنتی معاصر فضای عمومی و خصوصی با یکدیگر تداخل پیدا کرده‌اند و دیگر قابل تفکیک و ارزش‌گذاری نیستند. اتاق‌های چند عملکردی پیشین به اتاق‌های تک عملکردی که تحت تاثیر فردگرایی و نوع اشیا و مبلمان است، تبدیل شده‌اند.
MemarDezfouli, Mazhari (2022)	تبیین مفاهیم ساماندهی مسکن مطلوب در شهرک شرکتی(مطالعه موردی:نیوسایت و مجتمع‌های مسکونی آب و برق)	شناخت مولفه‌های مسکن بهینه حاوی ویژگی‌های داخلی و خارجی در این مجموعه‌ها و تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو حوزه کمی و کیفی برای دستیابی به مولفه‌های مسکن مطلوب.
Salama, maclean (2019)	به سوی یک زمینه خاص کیفیت چند بعدی مدل زندگی شهری	این مقاله بر ارائه مدل جدیدی برای بررسی ویژگی‌های زمینه تاکید دارد. هدف این مدل برجسته کردن نقش مهم بافت و فرهنگ در زندگی شهری است و همچنین بر ابعاد اصلی مطالعات کیفیت زندگی شهری تاکید دارد.
Ibem, Aduwo (2013)	ارزیابی رضایت مسکونی مسکن عمومی در ایالات اوگون، نیجریه	ارائه امکانات اولیه اجتماعی و تسهیلات زیربنایی در طرح‌های مسکن عمومی و اجرای سیاست‌های مسکن مشارکتی و مبتنی بر رهن در نیجریه می‌تواند رضایت مسکونی و کیفیت زندگی ساکنان کم درآمد و متوسط را افزایش دهد.
Elarine (2012)	اصول کیفیت زندگی شهری برای یک محله	هدف این مقاله، تجزیه واژه کیفیت زندگی شهری به سایر اصطلاحات دقیق‌تر مانند، کیفیت زندگی و برنامه ریزی شهر است. و همچنین به مفهوم توسعه پایدار و تلاشی برای درک رابطه آن با مفهوم کیفیت زندگی است.
Ozaki (2002)	مسکن به عنوان بازتابی از فرهنگ: زندگی خصوصی و حریم خصوصی در انگلستان و ژاپن	تفاوت میان زندگی متمرکز و حریم خصوصی در انگلستان و ژاپن مشاهده شده که در انگستان، تمرکز بر زندگی خصوصی و حریم خصوصی شخصی بیشتر است، در حالی که در ژاپن تمرکز اصلی همچنان بر زندگی خانواده و حفظ حریم خصوصی خانواده است.

پژوهش‌های پیشین در زمینه سکونتگاه شرکت شهرها نشان دهنده‌ی اهمیت و ضرورت بررسی این موضوع در نقاط مختلف کشور است. با این حال، به نظر می‌رسد که در اهواز، یکی از کلان‌شهرهای مهم ایران، توجه کافی به این موضوع نشده است و این در حالی است که کیفیت فضایی سکونتگاه‌ها می‌تواند تأثیرات عمیقی بر زندگی ساکنان و توسعه شهری داشته باشد. بنابراین با شناسایی و بررسی عوامل مختلفی که بر کیفیت فضایی تأثیر دارند، می‌توان به بهبود شرایط زندگی ساکنان و ارتقاء کیفیت محیط شهری کمک نمود. تحقیق حاضر در تلاش است تا به نحوه انجام پژوهش در این حوزه بپردازد و اهمیت تحلیل کیفیت فضایی سکونتگاه‌ها در اهواز را روشن سازد و نه تنها به بررسی وضعیت موجود می‌پردازد، بلکه سعی دارد تا به این خلاء دانشی پاسخ دهد و از طریق تحلیل دقیق‌تری به بهبود برنامه‌ریزی‌های آینده در این زمینه کمک کند.

مبانی نظری

شرکت‌شهرها

روند شهرنشینی همواره تحت تأثیر شرایط سیاسی و اقتصادی قرار گرفته و با آغاز عصر جدید و گسترش فعالیت‌های صنعتی، ایجاد شهرهای جدید و تحول در شهرهای موجود را ناشی از این فرآیند مشاهده می‌کنیم. در مطالعات جغرافیای شهری و برنامه‌ریزی، این تحول با عنوان "شرکت شهرها" شناخته

می‌شود (Habibi-Najad, 2021: 97-98). مجموعه‌های مسکونی که به نام "شرکت‌های شهری" شناخته می‌شوند، محل سکونتی است که توسط سازمان‌ها یا شرکت‌های صنعتی، کشاورزی، بازرگانی یا اداری برای مستخدمان خود ایجاد می‌شود. این مجموعه‌ها، از نظر امور اداری، سازمانی، و خدمات، به صورت مستقل از سازمان‌های دولتی عمل می‌کنند و تمرکز آن‌ها بر ایجاد تسهیلات و امکاناتی است که زندگی مطلوب برای ساکنان خود را فراهم کنند (bavar, 2022: 163). شرکت‌شهرها با بهره‌گیری از مدل تحول هویت نشان می‌دهد که ورود عناصر نوگرایی غربی به خوزستان، به خصوص در زمینه‌های معماری و شهرسازی، توانسته است به طور مؤثر جمعیت زیادی را به سوی خود جذب کند و زندگی آنان را به سوی ایجاد یک هویت جدید و نوین سوق دهد. از دیدگاه دیگر، زندگی در این مناطق حداقل توانسته است نسبت به مناطق دیگر شهرها، در برخی جوانب، رضایت نسبی ساکنین را به ارمغان بیاورد (Rostampour et al., 2014, quoted by Taban, 2021: 154). شرکت‌شهرها معمولاً در مناطق بکر، جایگاه‌های معدنی یا نقاطی که نیاز به ایجاد کارخانه یا واحد صنعتی دارند، احداث می‌شوند. در برخی موارد، به دلایل مختلف، این شهرها در حاشیه شهرهای موجود ایجاد می‌شوند، اما استانداردها و معیارهای ساختمانی آن‌ها ممکن است از شهرداری‌های محلی متفاوت باشد. به هر دلیلی، در طراحی شرکت‌شهرها، نوآوری بیشتری در ساختمان‌ها و روش‌های معماری مشاهده می‌شود. با توجه به مسائل مربوط به زمان و مکان، معماری این شهرها معمولاً مدرن‌تر و به‌روزتر از شهرهای اطراف خود است. تنوع معماری در این شهرها در فضاهای مختلف اداری، آموزشی، مسکونی، تفریحی و... قابل مشاهده است (bavar, 2022: 164).

شهرنشینی تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله شرایط سیاسی و اقتصادی قرار دارد و در عصر جدید، با گسترش فعالیت‌های صنعتی و شکل‌گیری شهرهای جدید، تحولات قابل توجهی در ساختار شهری مشاهده می‌شود. در این راستا، مفهوم "شرکت شهرها" به عنوان یک الگوی جدید در جغرافیای شهری و برنامه‌ریزی مطرح می‌شود که به نوعی به شکل‌گیری مجموعه‌های مسکونی مستقل از نهادهای دولتی اشاره دارد. این شرکت‌ها معمولاً به منظور فراهم کردن محل سکونت و خدمات برای کارکنان صنایع و سازمان‌ها ایجاد می‌شوند و تلاش می‌کنند زندگی مطلوب‌تری را برای ساکنان خود فراهم کنند و معمولاً دارای استانداردها و معیارهای ساختمانی متفاوتی هستند که در طراحی و معماری آن‌ها نوآوری‌های بیشتری مشاهده می‌شود. به همین دلیل، معماری این شهرها به‌طور معمول مدرن‌تر و به‌روزتر از شهرهای اطراف است و تنوع بالایی در فضاهای مختلف زندگی، کار و تفریح به چشم می‌خورد.

کیفیت

کیفیت محیط زندگی یک مفهوم چند بعدی است که با ارتباط و همبستگی با مفاهیمی همچون کیفیت مکان، ادراک فردی، رضایت و قابلیت زندگی اشتراکی ارتباط دارد. این مفهوم به طور کلی به کیفیت عمومی و تجربه زندگی افراد در یک مکان خاص اشاره دارد و به عنوان یک معیار گسترده برای ارزیابی شرایط زندگی در نظر گرفته می‌شود (Sadat et al., 2020: 166). کیفیت مفهومی است که بر چگونگی یک پدیده دلالت دارد و می‌تواند مبنایی برای ارزش‌گذاری و تمایز پدیده‌ها از یکدیگر باشد (Soltani Fard, Sabri, 2018: 28). برخی از نظریه پردازان و متخصصان در این زمینه صرفا به بعد عینی (اوون و ونگ:۲۰۱۳، بنتی: ۱۹۸۵) و برخی به بعد ذهنی (برمی و پاور: ۲۰۰۸، جیکوبز و اپلیارد: ۱۹۸۷) توجه کرده‌اند. اما متخصصان در دهه‌های اخیر راه دستیابی به کیفیت محیط را توجه و تاکید بر هر دو بعد عینی و ذهنی می‌دانند (ماریاس و انتیماس،۲۰۱۲). در بعد عینی، به شاخص‌های عینی که بر اساس فراوانی و کمیت فیزیکی قابل اندازه‌گیری‌اند توجه می‌شود، اما باید توجه داشت که کیفیت را نمی‌توان فقط از طریق شرایط عینی و با شاخص‌های عینی بررسی کرد، بلکه در نظر گرفتن بعد ذهنی و تصویر ذهنی نیز اهمیت دارد (Soltani Fard et al., 2020: 24). بررسی کیفیت محیط فضای شهری و مقایسه آن با نظریه‌های کیفیت طراحی شهری امکان ارتقاء و بهبود فضاهای شهری را فراهم می‌کند. اطلاعاتی که از فضاهای شهری جمع‌آوری می‌شوند، شامل جوانب مختلفی از فضاها می‌باشند که تاثیرگذار بر تجربه و ارتباط افراد با محیط زندگی خود هستند. این اطلاعات معمولاً به فرم، عملکرد، معنای فضا، اطلاعات کالبدی و بصری فضاها متعلق می‌شوند و توسط افراد به شکل مستقیم و غیرمستقیم درک می‌شوند (Shia et al., 2021: 18).

کیفیت محیط زندگی به عنوان یک مفهوم چند بعدی، نیازمند توجه به ابعاد مختلف آن است تا بتوان به درک عمیق‌تری از تجربه ساکنان در فضاهای شهری دست یافت. ارتباط این مفهوم با عوامل مانند کیفیت مکان، ادراک فردی و رضایت زندگی، نشان‌دهنده‌ی پیچیدگی‌های موجود در ارزیابی شرایط زندگی است. تحقیقات اخیر نشان می‌دهند که برای بهبود کیفیت محیط، لازم است هم به شاخص‌های عینی و هم به ابعاد ذهنی توجه شود. این رویکرد جامع، امکان شناسایی و تحلیل دقیق‌تری از فضاهای شهری را فراهم می‌آورد و به بهبود کیفیت زندگی ساکنان کمک می‌کند. (جدول ۲)

جدول۲. دیدگاه‌های نظریه‌پردازان از کیفیت محیط زندگی، ماخذ: اقتباس از (Sadat et al., 2020: 172)

نظریه‌پرداز	دیدگاه
Lasing & marans 1969	محیط با کیفیت بالا، یک تجربه رفاه‌بخش و شاداب برای افراد ایجاد می‌کند. این تجربه از طریق بهبود و بهینه‌سازی شاخص‌های مختلف، از جمله ابعاد فیزیکی، اجتماعی و نمادین، به وجود می‌آید. این اقدامات نقش مهمی در تعزیز رفاه و رضایت افراد ایفا می‌کنند.
Porteous 1971	کیفیت محیط یک موضوع پیچیده است که شامل انتزاعات، تفسیرها، و ارزش‌های متنوعی است که ممکن است بین گروه‌ها و افراد مختلف متفاوت باشد. این مفهوم به ویژه از دیدگاه افراد و گروه‌های مختلف معنی و اهمیت متفاوتی پیدا می‌کند.
Repheal 1996	کیفیت زندگی مفهومی اجتماعی است و معنایی واقعی ندارد، بلکه صرفا افراد هستند که بدان معنا می‌بخشند.
Rivm & Livability 2002	کیفیت محیط زندگی می‌تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیع‌تر کیفیت زندگی ، همانند کیفیت‌های اصلی از جمله سلامت و امنیت در ترکیب با جنبه‌هایی همچون راحتی و جذابیت تعریف شود.
Pal 2005	کیفیت محیط زندگی نشان دهنده ویژگی‌های کلی اجتماعی و اقتصادی و محیطی مناطق است و می‌توان به عنوان ابزاری قدرتمند برای نظارت بر برنامه‌ریزی توسعه اجتماع به کار رود.

خانه

پیش از نود درصد از زندگی ما در بناها می‌گذرد ولی ما درک بسیار کمی از تاثیر محیط ساخته شده بر رفتار، اندیشه، عاطفه و بهزیستی داریم. فضاهای معماری بر نوع احساس ما تاثیر می‌گذارند و محیط سرزندگی را به گونه‌ای می‌سازد که با قدم زدن در آن احساس شادابی کنیم. خانه یکی از بزرگترین قدرت‌های یکپارچه کننده افکار، خاطره‌ها و رویاهای بشر است (bavar, 2022: 151). فضاهای شخصی که ما در تراز مشترک شهری می‌یابیم، به معنای واقعی کلمه خانه‌ها هستند. خانه حقیقت‌ها را به درون می‌برد و نمایان‌گر نیاز به سکنا گزیدن است. خانه مرکز وجود آدمی است، مکانی که کودک در آن‌جا یاد می‌گیرد، هستی در عالم خود را بفهمد و مکانی که از آن‌جا با راهی شدن و به آن باز می‌گردد. ساختار خانه در اصل همچون یک مکان است و به همین دلیل نیز شامل یک ساختار درونی است که با چندین مکان فرعی و مسیرهای ارتباطی از هم متمایز شده است. فعالیت‌های مختلف در خانه رخ می‌دهد و تمامیت هماهنگ آن بیانگر شکلی از زندگی است (Schultz, 1978: 39). امروزه، مسکن نقش بسیار مهمی در شکلگیری شهرها دارد، اما در عین حال با مشکلات متعهدی مواجهه است . همچنین، ارتباط مسکن با شاخص‌های مختلف، تأثیر قابل توجهی بر آسایش روحی و روانی ساکنان شهر دارد؛ بنابراین، شناخت شاخص‌های مسکن مناسب و تلاش برای رسیدن به مسکن با کیفیت و تاب‌آور، به عنوان یکی از جنبه‌های مهم در مدیریت بحران شهری، بسیار حائز اهمیت است (Hosseini et al., 1402: 38).

فضاهای معماری نه تنها بر احساسات ما تأثیر می‌گذارند، بلکه به نوعی بر هویت و خاطرات ما نیز شکل می‌دهند. خانه به عنوان یک مکان اصلی، مرکز وجود انسان و محلی برای یادگیری و رشد است. این فضا به ما امکان می‌دهد تا با دنیای بیرون ارتباط برقرار کنیم و در عین حال یک پایگاه امن برای افکار و احساسات‌مان فراهم کند. بنابراین با ایجاد فضاهای متنوع و انعطاف‌پذیر که پاسخگوی نیازهای مختلف ساکنان باشد و احساس تعلق و شادابی را در آن‌ها تقویت کند می‌توان سکونتگاه‌هایی ساخت و به کیفیت زندگی افراد کمک کرد که این فضاها نه تنها به نیازهای فیزیکی بلکه به نیازهای عاطفی و اجتماعی افراد پاسخ می‌دهد و در نهایت به ارتقاء کیفیت زندگی و بهزیستی اجتماعی منجر می‌شود. (جدول۳)

جدول ۳. مفهوم خانه از منظر صاحب نظران، ماخذ: (Saraf, 2021: 12)

صاحب نظر	تعریف
لوکوربوزیه	خانه پوششی است که در تطابق با برخی از شرایط، رابطه محیطی را بین محیط و خارج و پدیده‌های زیستی انسان برقرار می‌سازد. درخانه باید یک فرد یا یک خانواده زندگی کند یعنی راه برود، بخوابد و زندگی کند.
مور	خانه مرکز جهان است برای ساکنانش و برای محله‌اش شاخص‌ترین بنا در تحکیم مکان
راپاپورت	خانه در وهله اول یک نهاد است نه یک سازه و این نهاد برای مقاصد پیچیده‌ای به وجود آمده است از آنجا که احداث یک خانه پدیده‌های فرهنگی است، شکل و سازمان فضایی آن به شدت تحت تاثیر فرهنگی است که بدان تعلق دارد. وجه سرپناهی به عنوان وظیفه‌ای ضروری و انفعالی مطرح بود و جنبه مثبت مفهوم خانه ایجاد محیطی مطلوب برای زندگی خانواده به مثابه واحد اجتماعی بود.
اکساندر	الکساندر کیفیت بی‌نام را در محیط و مسکن مطرح می‌کند و توصیه می‌کند که گوهری را که را شکل دادن به محیط زندگی را بنا بر فطرت و تجربه هزار سال نوع بشر به آنان عرضه می‌کند، همچون اعصار گذشته بیرون کشد، چراکه آن را به فراموشی سپرده‌اند.
کوپر	طراحی خانه برای مداخله در وضع روانی انسان‌هاست.

فضا

بررسی علمی و فلسفی مفهوم فضا نشان می‌دهد که فضا بیشتر یک واقعیت ذهنی است. دیدگاه‌هایی نظیر پدیدارشناسی، زمانی که فضای رفتاری راه مطرح می‌کند، مفهوم فضا و خلاء را دو مقوله جدا تعریف می‌کند. در واقع، خلاء زمانی اتفاق می‌افتد که هیچ مرجع سنجشی وجود نداشته باشد، اما فضا شامل چنین نقاط مرجعی است در حالی که خود نقاط نیست. این دیدگاه‌ها نشان می‌دهند که فهم فضا و خلاء به شدت به تفکرات و تجربیات ذهنی انسان مرتبط است و مفهومی نسبی است که از طریق ادراک و تفسیر فردی شکل می‌گیرد (Arnheim, 2003: 33 quoted by Shahidi, Falahat, 2015: 29). از لحاظ تاریخی، در متون معماری قبل از قرن هجدهم واژه "فضا" به وضوح دیده نمی‌شود. این کلمه اکنون طیف معنایی وسیعی یافته و در بحث‌های معماری، تمام صفات و ویژگی‌های معماری به فضا نسبت داده می‌شود. در مباحث معماری، واژه "فضا" مفهومی متغیر، کلی و بلند پویا دارد و به عنوان ابزاری برای رسیدن به اهداف معماری، اصول و روش‌های یک معمار یا ویژگی‌های یک معماری به کار می‌رود. این تحول در استفاده از این واژه نشان‌دهنده پیچیدگی و تغییر در نگرش‌ها و دیدگاه‌ها در زمینه معماری است (Roth: 2913) . دلبستگی بشر به فضا ریشه‌های وجودی دارد. این دلبستگی از نیاز به فهم مناسبات حیاتی در محیط پیرامونش سرچشمه می‌گیرد تا به عالم رخدادها و کنش‌ها معنا و نظم دهد. مسئله فضا در معماری از اهمیت زیادی برخوردار است (Schultz, 1978: 11-7). بنابراین نحوه تعریف انواع فضاهای یک مجموعه و نیز چگونگی تعریف رابطه‌ی فضاها و فرم‌ها با یکدیگر، شاکله اصلی یک معماری را تشکیل می‌دهد (Faizi, Khak-Zand, 2017: 140).

دیدگاه‌هایی مانند پدیدارشناسی، فضا و خلاء را به عنوان دو مقوله متفاوت تعریف می‌کنند، به طوری که خلاء زمانی به وجود می‌آید که هیچ مرجع سنجشی وجود نداشته باشد، در حالی که فضا به نقاط مرجع نیاز دارد. این نگرش‌ها تأکید دارند که درک فضا و خلاء به تفکرات و تجربیات ذهنی انسان وابسته است. در مباحث معماری، مفهوم فضا به ابزاری برای تحقق اهداف معماران تبدیل شده و این تحول، نشان‌دهنده تغییرات در نگرش‌ها و دیدگاه‌ها در حوزه معماری است. (جدول۴)

جدول ۴. مفهوم فضا از منظر صاحب نظران، ماخذ: نگارندگان

نظریه پرداز	تعریف فضا
افلاطون	ماهیت فضا ثابت بوده و جسم نرمی است که در حضور اشیاء به صورت‌های مختلف ظاهر می‌شود و هرگز صورتی شبیه به صورت اشیاء نمی‌گیرد(Shahidi, Falahat, 2015: 29).
ارسطو	فضا مجموعه‌ای از مکان‌ها و بر هر چیزی مقدم است به طوری که قابلیت پذیرش کمیت و کیفیت را دارد(Shahidi, Falahat, 2015: 29).
نیوتن	وجود فضا و زمان را مستقل از اجسام و حوادثی که در آن‌ها قرار دارند تعریف می‌کند، از نظر وی فضای مطلق بدون ارتباط با هیچ امر خارجی، همواره ثابت و متشابه الاجزاست (Shahidi, Falahat, 2015: 29).
هایدگر	فضاها هستی خود را از مکان‌ها می‌گیرند نه از فضا(Schultz, 1978: 18).
مرلوپونتی	فضا وجودی است، در واقع می‌توانیم بگوییم که وجود فضایی است(Schultz, 1978: 17).
یورگ گروتر	خلأ ای که می‌توان شیئی را در خود جای دهد و یا از چیزی آکنده شود(Khak-Zand, Faizi, 2017: 140).
چینگ	فضا را خلأ ای بی‌فرم و پراکنده می‌داند که توسط عناصر تشکیل دهنده‌ی فرم، شروع به حبس شدن، محصور شدن، شکل گرفتن و سازماندهی یافتن می‌کند و دقیقا به همین نحو است که معماری خلق می‌شود(Khak-Zand, Faizi, 2017: 140).

نحو فضا

هیلیر و هانسون در کتاب منطق اجتماعی فضایی که سال ۱۹۸۴ منتشر شد، تئوری نحوفضا و راهکار آن بری سنجش و تحلیل طرح‌های معماری و شهری را معرفی کردند، روش‌شناسی نحوفضا در طول دهه‌های پیشین پژوهشی تایید شده است. برای فهم و تبیین پیکره‌بندی فضایی، باید به دنبال روش مناسبی که ویژگی‌های محیطی را پاسخگو باشد. اصلی‌ترین روش شناخت پیکره‌بندی فضایی روش نحو فضاست (Dehdeban et al., 2021: 171).

نرم افزار دپث‌مپ[1] یک ابزار نحوفضاست که در حال حاضر بیشترین میزان استفاده در تحلیل پیکره‌بندی فضایی به وسیله آن انجام می‌شود. ایده اصلی این نرم افزار از دو جنبه ۱- ایزوویست (آنالیز ناحیه قابل دید در نقطه مشخص از فضا) ۲- گراف تئوری نحوفضاست. خروجی نرم افزار دپث‌مپ با این روش پردازش، پارامترهای فضایی است. هم پیوندی، عمق، کنترل و اتصال(دسترسی) از شاخص‌های پارامتر فضایی هستند (Mansoori et al., 2022: 23-22). (جدول۵)

جدول۵. شاخص‌های نحو فضا، ماخذ: نگارندگان

پارامترهای فضایی	تعریف	تحلیل استنباطی
هم‌پیوندی	هم‌پیوندی در یک محیط، میزان نزدیکی هر قطعه‌ی محیط را نسبت به سایر محیطها در مقیاس‌های مختلف اندازه‌گیری و محاسبه می‌کند. همچنین مقصد حرکت شناخته می‌شود.	هرچه میزان هم‌پیوندی بیشتر باشد بدان معناست که یک پارچگی بیشتری بین فضاهای مورد بررسی و دیگر فضاها و کلیت شبکه‌ی فضایی وجود دارد. بنابراین افزایش هم‌پیوندی باعث افزایش کیفیت کالبدی می‌شود(Mansoori et al., 2022: 23-22).
عمق	عمق یک فضا به این معناست که برای رسیدن به آن فضا بایستی از چند فضای دیگر عبور کرد.	هرچه عمق فضایی بیشتر باشد، آن فضا خود را بیشتر از بقیه فضاهای مجموعه جدا می‌کند. عمق، میزان مجزا شدن فضا از کل مجموعه را بیان می‌کند(Mansoori et al., 2022: 23-22).
کنترل(انتخاب)	انتخاب، میزان احتمالی که فرد مسیری را از میان سایر مسیرها برای رسیدن به مقصد خود انتخاب می‌نماید، اندازه‌گیری می‌کند.	افزایش میزان انتخاب، آسان‌تر شدن دسترسی و معمولا با افزایش هم‌پیوندی همراه است اما همواره موجب افزایش کیفیت عرصه عمومی نیست(Mansoori et al., 2022: 23-22).
اتصال(دسترسی)	مفهوم عینی اتصال به معنی ارتباط فضایی و دسترسی است.	افزایش میزان سهولت دسترسی باعث بیشتر شدن جاذب‌های فضایی می‌شود(Mansoori et al., 2022: 23-22).
ایزوویست	میدان دید از یک مکان خاص ایزوویست یا دسترسی بصری نامیده می‌شود. ایزوویست تجزیه و تحلیلی برای ارزیابی یا اندازه‌گیری تجربه‌ای بصری بر روی بدنه‌ای فیزیکی محدود شده توسط چند ضلعی بسته است.	یک روش شهودی برای تحلیل یک محیط فضایی است، چراکه توصیفی از فضای درون را از دیدگاه فرد که آن را درک یا با آن تعامل و یا در آن حرکت می‌کند ارائه می‌دهد(Mardani, 2022: 25).

[1] Depthmap

نظریه‌های فضا

تعدادی پژوهش‌های بنیادی بر موضوع فضا از سوی فیلسوفان منتشر شده است. مهم‌ترین آن‌ها عبارت از شعر فضا اثر گاستون باشلار (۱۹۶۴)، انسان و فضا اتوفردیک بالناو (۱۹۶۳) فصلی در باب فضا در پدیدارشناسی ادراک اثر موریس مرلوپونتی (۱۹۶۲)، و به ویژه کارهای بنیادین و پیشگام مارتین هایدگر با عنوان‌های هستی و زمان (۱۹۶۲) و ساختن باشیدن اندیشیدن (۱۹۵۴) می‌باشد (Schultz, 1978: 170). از حدود یک قرن پیش، مسئله فضا انسانی توسط روان‌شناسان مورد بررسی قرار گرفته است. موضوع تجربه بشر از محیط‌شان نشان داد که ادراک فضا، از آن‌جا که متغیرهایی بسیار در آن دخیل هستند، فرآیند پیچیده‌ای است (Schultz, 1978: 8). اولین تلاش‌ها برای ارائه تعریفی از مفاهیم فضا و مکان مربوط به حوزه فلسفه بوده و توسط افلاطون و ارسطو ارائه شده است، از آن دوره تا به امروز تعاریف متعدد و گاه متضادی از این مفاهیم در حوزه‌های مختلف علمی، فلسفی و هنری ارائه شده است (Shahidi, 2015: 35). مفهوم مکان در نظریات لینچ (۱۹۶۰) و جیکوبز (۱۹۶۱) شکل گرفت و بعدها به وسیله نوربرگ شولتز (۱۹۷۶)، ادوارد رلف (۱۹۷۶)، دانلد اپلیارد و آلن جیکوبز (۱۹۸۷)، پیتر بوچانان (۱۹۸۸) و فرانسیس تیبالدز (۱۹۹۲) گسترش یافته است (Bahra, 2021: 8).

مطالعه فضا و مکان در طول تاریخ توسط فیلسوفان و دانشمندان متعدد به طور عمیق مورد بحث قرار گرفته است. این تحقیقات به بررسی تجربیات انسانی از محیط و تأثیر آن بر ادراک و رفتار پرداخته‌اند. آثار گاستون باشلار، اتوفردیک بالناو، موریس مرلوپونتی و مارتین هایدگر به عنوان مبنای نظری مهمی در این زمینه شناخته می‌شوند. از سوی دیگر، روان‌شناسان نیز به بررسی پیچیدگی‌های ادراک فضا پرداخته و نشان داده‌اند که این ادراک تحت تأثیر متغیرهای متعدد قرار دارد. تعاریف مختلف از فضا و مکان از زمان افلاطون و ارسطو تا کنون ادامه داشته و با گذشت زمان، به ویژه در قرن بیستم، به وسیله نظریه‌پردازانی مانند لینچ و جیکوبز و دیگران گسترش یافته است. این تعاریف و نظریات به درک بهتر از مفهوم مکان و نقش آن در زندگی روزمره انسان‌ها کمک کرده است. (جدول۶)

جدول۶. دیدگاه نظریه پردازان در باب فضا، ماخذ: نگارندگان

نظریه‌پرداز	دیدگاه
افلاطون (فیلسوف – یونانی)	نظریه افلاطون درباره فضا و مکان به وسیله مفهوم تناظر و شکل‌های هندسی بسیار شناخته شده است. او معتقد بود که دنیا و جهان طبق نظم و تناظر هندسی ساخته شده‌اند. وی بر اساس این نظریه، به افتراق میان دو نوع فضا اشاره می‌کند: فضای مرئی(ظاهری) و فضای معنوی(مفهومی). فضای مرئی شامل اشیاء مادی و محسوس است که ما با حواس خود مشاهده می‌کنیم، درحالی که فضای معنوی به اصول و ایده‌های غیر مادی اشاره دارد.
ارسطو (فیلسوف – یونانی)	وی معتقد بود که مکان، یک فضای سه بعدی است که توسط اجسام پر شده است. ارسطو این مفهوم را از دیدگاه جوهری یا مادی می‌پذیرفت و به مفهوم مکان بدون جسم اعتقاد نداشت. یکی از نظریات ارسطو در مورد مکان، ایده توپولوژی بود. او تعریف کرد که مکان، یک فضای متصل و پایدار است و اشیاء ممکن است در این فضا به جایگاه خاصی تغییر کنند. وی به تبیین ایده‌ی مکان به عنوان مکان اولیه و مکان ثانویه پرداخت و این ایده به شکلی از مبانی نظریه‌های مکان در عصر حاکمیت میانه‌ی کهن است.
گاستون باشلار (فیلسوف – فرانسوی)	وی مکان و زمان را به عنوان واحدهای مرکب از هم، که تاثیرات اجتماعی و فرهنگی دارند، می‌پردازند. بر اساس نظریه باشلار، مکان و زمان نقش زیادی در شکل‌گیری هویت افراد و جوامع دارند. یکی از مفاهیم مهم در نظریه‌ی باشلار، مکان‌گرایی یا مکان‌ها اشاره دارد، او معتقد است که مکان‌ها تاثیر مهمی در تجربه انسان‌ها دارند و این تاثیرات بر ویژگی‌های فرهنگی و هویتی فرد و جامعه اثر گذار هستند.
مارتین هایدگر (فیلسوف – آلمانی)	وی می‌گوید که وجود مکان و فضا تا حد زیادی به تفاوت‌ها و روابط کلی که در آن‌جا شکل می‌گیرند، بستگی دارد. او معتقد است که فهم مکان و فضا نیازمند درک تفاوت‌ها و روابطی است که در آن‌ها ظاهر می‌شوند. به طور کلی وی به نحوه‌ی مفهوم فضا و مکان را به وابستگی به روابط و تفاوت‌ها تبیین کرده و بر اساس این دیدگاه، درک وجود و مکان نیازمند درک تعاملات پیچیده میان افراد و شیء هاست.
اتوفردریک بالناو (فیلسوف – آلمانی)	به تاثیرات محیط فیزیکی و اجتماعی بر تجربیات فرد توجه دارد. این تئوری معتقد است که فضاها و مکان‌ها تاثیرگذار بر رفتارها، احساسات و روان‌شناختی افراد هستند و می‌توانند فرآیندهای یادگیری را تحت تاثیر قرار دهند. در این نظریه فرد به عنوان یک واحد فعال شناخته می‌شود که در تعامل با محیط اطراف، احساسات، انرژی و تجربیات خود را تجسم می‌کند.
نوربرگ شولتز (معمار- آلمانی)	پدیده مکان را جلوه‌گاه عینی، دنیای زندگی می‌داند. مکان فضای احساس و درک شده‌ای است که با خاطره مردم در می‌آمیزد. بنابراین بخشی از معنای مکان را باید در تجارب و حالات روحی انسان جستجو کرد. مکان همان فضای زنده است.

آلن جیکوبز (معمار – فرانسوی)	وی اعتقاد دارد که فضاها باید به عنوان یک تاریخچه توپولوژیک مفهوم شوند، یعنی نحوه تغییر شکل و ترکیب فضا با زمان. به طور کلی با تاکید بر توپولوژی و ترکیبات به بررسی ساختار و تحولات فضا از منظر مفاهیم ریاضی و هنری می‌پردازد.
ادوارد رلف (شهرساز، جغرافی‌دان – آمریکایی)	تجربه مکان تاکید دارد و معتقد است که ارتباط انسان با مکان به شکل ژرف و جذاب انجام می‌شود. او از تجربه مکان به عنوان یک فرآیند فیزیکی، اجتماعی و حتی معنوی یاد می‌کند که تاثیرات قوی بر روی هویت و رفتار افراد دارد.
جان ماتلاک (طراح منظر)	مکان ساختار ذهنی تجربه‌ی زمانی- فضایی است که فرد از طریق ادراک و شناخت محیط و با نسبت دادن معانی به صحنه‌ها، به آن دست می‌یابد. مکان ترکیبی از جایگاه، زمینه، تجارب پیشین و حالات ذهنی است. یک مفهوم پدیده شناسانه است که به روابط متقابل میان ویژگی‌ها وابسته بوده و از طریق گشتالت بین محرک‌ها درک می‌شود.
دیوید سیمون (محقق – فرانسوی)	مکان در ابعاد گوناگون گردهم می‌آید تا محیطی متمایز پدید آورده و حس خاص محلیت را ایجاد کند. مکان زمینه‌ی وقوع فعالیت‌هاست و عموما دارای یک هویت ویژه است.

هویت شهری اهواز

شناخت هویت شهر پیش از هر چیز مستلزم کسب شناختی اجمالی از شاخصه‌های زندگی شهری در آن است. اهواز به عنوان مرکز استان خوزستان، برخی از مهمترین مشخصه‌های طبیعی این استان را در خود جای داده است مانند رودخانه کارون. از ویژگی‌های اقلیم شهر اهواز، تابستان‌های بسیار گرم و در برخی از ماه‌ها نیمه مرطوب و زمستان‌های معتدل و در برخی از ماه‌ها سرد می‌باشد (Mojtahadzadeh, Nam Avar, 2012: 38) (جدول۷).

جدول ۷. مراحل توسعه کالبدی شهر اهواز، ماخذ: اقتباس از (Mojtahadzadeh, Nam Avar, 2012)

دوره اول	طرح نظام السلطنه (حاکم اهواز در عصر قاجار) شهر اهواز، که در واقع هسته مرکزی شهر فعلی و حوالی را شکل می‌دهد.
دوره دوم	در زمان پهلوی اول است، شهر را به سوی دیگر رودخانه گسترش می‌دهد.
دوره سوم	در نیمه دوم دهه چهل با افزایش درآمد نفتی و طرح‌های عمرانی آغاز می‌گردد و تا نیمه دهه پنجاه ادامه می‌یابد.
دوره چهارم	پایان جنگ تحمیلی آغاز دوره چهارم توسعه شهر است. در این دوران تنها ابعاد شهر در جهات مختلف گسترش می‌یابد و هیچ‌گونه برنامه‌ریزی راهبردی جامع در ارتباط با فضای شهری صورت نمی‌گیرد.

ویژگی‌های بافت شهری در اهواز

بافت شهری اهواز بافتی چندپاره است و این چند پارگی باعث شده تا مناطقی با ویژگی‌های گوناگونی در آن شکل گیرد. این مناطق به طور عمده شامل: بافت قدیمی شهر، بافت مناطق شرکتی و سازمانی، بافت مناطق شهری جدید و بافت مناطق حاشیه ای است (Mojtahadzadeh, Nam Avar, 2012: 56)که درجدول زیر خصوصیات عمده این مناطق بر شمرده می‌شود (جدول۸).

جدول۸. ویژگی‌های بافت شهری اهواز، ماخذ: اقتباس از (Mojtahadzadeh, Nam Avar, 2012)

بافت قدیم شهر	در این بخش که مرکز فعلی هر اهواز است، تراکم ساختمانی زیاد و سرعت نوسازی نیز بالاست. کیفیت معابر و خیابان‌ها نسبتا پایین است. هرچه از خیابان‌های اصلی فاصله بگیریم و به درون بافت نفوذ کنیم، قدمت بناها بیشتر می‌گردد. به طور کلی در این منطقه می‌توان خانه‌ها و یا ساختمان‌های عمودی را دید که معماری و گذشته شهر را نشان می‌دهند.
مناطق شرکتی وسازمانی	مناطق شرکتی و سازمانی شهر اهواز به طور عمده تحت تاثیر الگوی انگلیسی شرکت نفت ساخته شده است. که به صورت باغ ویلایی هستند. قدیمی‌ترین این مناطق در شهرک خرمکوشک و نیوسایت قابل مشاهده است. اما مناطق بعدی نظیر شهرک نفت، شهرک آب و برق و شهرک صنایع فولاد و...نیز به گونه‌ای مشابه ساخته شده‌اند.
مناطق شهری جدید	مناطق شهری جدید به طور عمده در دهه‌های ۳۰ و ۴۰ شکل گرفته است. ویژگی اصل این مناطق شبکه شطرنجی و قطعه بندی بزرگ زمین و تناسبات عریض معابر است. این مناطق شامل : منطقه امانیه، کیانپارس، زیتون کارمندی، ملی راه، یادادشهر، گلستان و... می‌باشد.
مناطق حاشیه‌ای	شامل شهرک‌های کارگری و مناطقی است که به صورت غیرمجاز در توسعه‌های دهه ۵۰ و ۶۰ و با ویژگی‌های زاغه نشین شکل گرفته‌اند. تراکم بالا و کیفیت پایین از مهم‌ترین ویژگی‌های این مناطق است. بخش‌هایی نظیر حصیرآباد، منبع آب، کیان، زیتون کارگری و... جز این مناطق از شهر است.

روش پژوهش

این تحقیق از نظر هدف کاربردی، به لحاظ «ماهیت» پژوهش، از گونه تحقیقات «آمیخته» و به لحاظ «قصد» از پژوهش، «تفسیری» است. بدین ترتیب یافته های در بهبود دانش موجود درباره موضوع مورد مطالعه به کار می آید (دانش افزایی). بنابراین «نتایج» آن «خالص» است. منطق پژوهش «استقرایی» است. گردآوری داده ها به صورت کتابخانه‌ای شامل بررسی اسناد و مدارک مکتوب و میدانی که در نمونه آماری با توزیع پرسشنامه، یافته‌ها و برداشت های میدانی را مورد سنجش قرار داده، بوده و روش تحلیل داده¬های کیفی، تکنیک چیدمان فضا است. همان گونه که پیش‌تر نمارش شد اهداف پژوهش حاضر بررسی و شناسایی ساختار کالبدی – فضایی مسکن شرکت شهر اهواز به منظور سنجش کیفیت فضایی معماری مختص آن‌ها به روش نحوفضا و شناسایی مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت کالبدی- فضایی مسکن شهرک نفت اهواز می‌باشد. بر همین پایه برای رویکرد کمی پژوهش، پرسشنامه‌هایی طرح گردید و کوشش شد مولفه‌های موثر بر کیفیت کالبدی -فضایی مسکن جامعه آماری(شرکت‌شهر اهواز) پیمایش شود و برای رویکرد کیفی پژوهش، با تکنیک نحو فضا[2] شاخص‌های هم‌پیوندی، عمق، کنترل، اتصال را در نرم افزار دپث‌مپ مورد تحلیل و بررسی قرار دهد (جدول۹).

جدول۹ . گویه‌ها و شاخص‌ها، ماخذ: نگارندگان

شاخص	گویه	هدف
مساحت و ابعاد واحد مسکونی	اندازه مساحت واحدهای مسکونی برای دستیابی به گونه‌های ایده‌آل با توجه به بعد خانوار چقدر اهمیت دارد؟	سنجش میزان آسایش درون خانه
اقلیم	از فضای سبز حیاط و یا باغ گونه‌های مسکونی چقدر استفاده می‌کنید؟	سنجش طراحی همساز با اقلیم و ایجاد آسایش محیطی در فضای باز
تعداد اتاق‌ها	تعداد اتاق خواب واحد مسکونی شما چقدر آسایش شما را فراهم می‌کند؟	سنجش آسایش درون خانه
وجود فضاهای باز	حیاط یا فضاهای باز و نیمه باز واحد مسکونی شما چقدر در آسایش شما موثر است؟	سنجش آسایش درون خانه
نورپردازی و نور	نورگیری طبیعی فضاهای داخل خانه شما چقدر آسایش شما را فراهم می‌کند؟	سنجش میزان نورگیری فضاهای داخلی و کیفیت طراحی
امنیت	امنیت واحد مسکونی شما چقدر آسایش روانی شما را فراهم می‌کند؟	سنجش امنیت محیط
محرمیت	وجود پیش ورودی برای بریدگی دید از بیرون به داخل و جلوگیری از تبادل حرارتی، هوا و گردوغبار به داخل واحد مسکونی شما چقدر در آسایش شما موثر است؟	سنجش حفظ حریم و امنیت
ابعاد فضاها	اندازه اتاق خواب‌ها، فضای نشیمن، پذیرایی واحد مسکونی شما چقدر در آسایش شما موثر است؟	سنجش آسایش درون خانه
کیفیت	چه میزان به کیفیت فضاهای اصلی(نشیمن، پذیرایی، اتاق خواب) رضایت دارید؟	سنجش آسایش درون خانه
تفکیک فضاها	به چه میزان از تفکیک فضا در واحد مسکونی خود رضایت دارید؟	سنجش کیفیت طراحی داخلی

این پرسشنامه در محله شهرک مسکونی نفت اهواز توزیع شد که به صورت بسته و طیف لیکرت ارائه شد که طبق چارچوب پژوهش، پرسش‌ها در زمینه مولفه‌های کالبدی - فضایی مسکن شرکت‌شهر نفت طراحی شده است. پس از جمع آوری پاسخ‌ها، برآیند پرسشنامه‌ها با نرم افزار آماری SPSS، کاوش و پردازش گردید. جمعیت مناطق جامعه آماری در جدول (۱۰) آورده شده است.

جدول ۱۰. منطقه مورد بررسی، ماخذ: نگارندگان

منطقه	جمعیت	تعداد نمونه
شهرک نفت	۶۴۲۹	۳۶۵

[2] space syntax

برای جمع آوری اطلاعات حدود ۳۷۳ پرسشنامه بین محله ذکر شده(جدول۱۰) توزیع شد که از این تعداد، ۳۶۵ پرسش‌نامه قابل تحلیل بود و برای برآورد آن، از جدول مورگان استفاده شده است. حجم نمونه برابر با ۶۴۲۹ نفر بوده که طبق جدول مورگان برای تعمیم پذیری نتایج باید پرسشنامه حداقل میان ۳۶۱ نفر توزیع می‌شد. بدین سبب به تعداد ۳۶۵ نفر پرسشنامه‌ای که مبنای تحلیل یافته‌های پژوهشی قرار گرفته است.

برای سنجش از کافی بودن نمونه از آزمون KMO و بارتلت استفاده شده است که این دو آزمون روش‌های علمی برای حصول اطمینان از کفایت نمونه منتخب می‌باشد. مقدار شاخص KMO در بازه ۰ تا ۱ تغییر می‌کند، بزرگ بودن این مقدار نشان دهنده قدرت یا بهبود درجه پیش‌بینی هر متغیر توسط سایر متغیرها است. مشخص است که نزدیکی این مقدار به عدد صفر نشانگر ضعیف بودن مدل پیش‌بینی بوده است. به منظور شرایط کفایت نمونه گیری در تحلیل، این شاخص باید بالای ۰/۷ باشد.

میزان آمار KMO برابر با ۰/۸۴۶ بدست آمده است، و مقدار معناداری آزمون بارتلت نیز ۰/۰۰۰ می‌باشد که نشان می‌دهد نتایج بدست آمده معنادار است. بنابراین حجم نمونه برای تحلیل کفایت می‌کند (جدول ۱۱).

جدول ۱۱ . آزمون KMO و بارتلت، ماخذ: نگارندگان

KMO	۰/۸۴۶
Approx. chi-square	۶۳۲/۷۰۰
DF	۴۵
Sig	۰/۰۰۰

متغیر مستقل یک ویژگی از محیط فیزیکی یا اجتماعی است که بعد از انتخاب، دخالت یا دستکاری شدن توسط محقق، مقادیری را می‌پذیرد تا با تاثیرش بر روی متغیر دیگر (متغیر وابسته) مشاهده شود. در این پژوهش متغیر "ساختار کالبدی - فضایی " به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته می‌شود.

متغیر وابسته متغیری است که مشاهده یا اندازه گیری می‌شود تا تاثیر متغیر مستقل بر آن معلوم و مشخص شود. در این پژوهش با توجه به مدل آن شامل یک متغیر وابسته است. بنابراین متغیر " کیفیت خانه‌های شرکت‌شهر اهواز " به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته می‌شود.

جدول ۱۲. مولفه و زیر مولفه، ماخذ: نگارندگان

متغیر وابسته	کیفیت فضای سکونتی		
	مولفه	زیر مولفه	توضیحات
متغیر مستقل	مولفه کالبدی - فضایی	مساحت و ابعاد واحد مسکونی	مساحت و ابعاد واحد مسکونی متغیر و وابسته به نوع ساختمان مسکونی، نقشه‌ی طراحی، منطقه جغرافیایی، و استانداردهای محلی می‌باشد.
		جداسازی فضای شلوغ و خلوت	جدا سازی فضای شلوغ و خلوت در فضای مسکونی می‌تواند از طریق استفاده از پارتیشن‌ها، تغییرات در رنگ‌ها و نورپردازی، استفاده از مبلمان و تزئینات داخلی مناسب، و همچنین طراحی مناسب فضاها و ترتیب قرارگیری اجناس انجام شود.
		وجود فضاهای واسط	فضاهای واسط در منازل مسکونی می‌توانند به عنوان فضاهای انتقالی بین اتاق‌ها، مثلاً هال‌ها یا کوریدورها، یا به عنوان فضاهای چندمنظوره مورد استفاده قرار گیرند.
		تعداد اتاق ها	تعداد اتاق‌ها در منازل مسکونی ممکن است بسیار متنوع باشد و بسته به اندازه و نوع منزل متفاوت است.
		محرمیت	طراحی مناسب فضاها و قرار دادن اتاق‌ها و فضاهای مختلف به گونه‌ای که حریم شخصی افراد حفظ شود، نقش مهمی در ایجاد محرمیت دارد
		وجود فضاهای باز	این فضاها می‌توانند شامل فضاهایی مانند حیاط داخلی یا باغچه، تراس یا بالکن باشند. این امکانات می‌توانند به ساکنان اجازه دهند تا از فضای باز برای استراحت، تفریح یا گردش استفاده کنند و ارتباط بیشتری با طبیعت داشته باشند. همچنین، می‌توانند به منزل یک حس زیبایی و طراوت بیشتر بدهند و احساس آرامش و آرامش را تقویت کنند.
		تفکیک فضاها در واحد مسکونی	تفکیک فضا می‌تواند کمک کنند تا فضای شلوغ و خلوت را در یک واحد مسکونی تعریف و ایجاد کنید.

متغیر مستقل	مولفه کالبدی- فضایی	ابعاد فضاها	ابعاد فضاها باید به گونه‌ای باشند که امکان استفاده بهینه از فضاها و ایجاد یک محیط زیبا و کارآمد را فراهم کنند.
		نورپردازی و تور	استفاده از نورهای طبیعی از طریق پنجره‌ها و نورهای مصنوعی از طریق چراغ‌ها و لوسترها می‌تواند به خلق یک محیط روشن و دلپذیر کمک کند.
		تهویه هوا	تهویه هوا منجر به حفظ کیفیت هوا و کاهش آلودگی هوا در داخل منزل می‌شود. استفاده از سیستم‌های تهویه هوای مکانیکی یا طبیعی می‌تواند به بهبود کیفیت هوا و راحتی ساکنان کمک کند.
		امنیت	استفاده از قفل‌های ایمن، نصب دوربین‌های مداربسته، ... استفاده از سیستم‌های امنیتی مانند آژیر و نظارت بر فضای اطراف منزل می‌تواند به افزایش امنیت و حفاظت از ساکنان کمک کند.
		طراحی داخلی	هدف از یک طراحی داخلی مناسب، ایجاد یک فضای زندگی زیبا، راحت و کارآمد است.
		اقلیم	طراحی و ساخت منازل مسکونی باید با توجه به اقلیم محلی صورت گیرد تا افراد بتوانند در شرایط آب و هوایی مطلوبی زندگی کنند.
		کیفیت	کیفیت در منازل مسکونی به معنای ایجاد یک محیط زندگی راحت، ایمن، سالم و زیبا برای ساکنان است.

شکل ۱. فرآیند پژوهش، ماخذ: نگارندگان

یافته‌های پژوهش

در این بخش به معرفی محله‌ی مورد مطالعه این پژوهش و تحلیل یافته‌های حاصل از نظرات ساکنین این محله پرداخته شده است.

یافته‌های توصیفی پژوهش

از مجموع پاسخگویان مورد مطالعه ۴۲/۲ درصد از افراد نمونه آماری مرد و ۵۷/۸ درصد زن هستند. حداقل سنی افراد ۱۵ سال و حداکثر ۷۲ سال دارند و میانگین سن نمونه آماری برابر با ۳۴/۶۸ و اقامت آنان از ۱ سال تا ۳۲ می‌باشد (جدول ۱۳)

جدول ۱۳. پاسخ دهندگان، ماخذ: نگارندگان

	جنسیت		تحصیلات			
	زن	مرد	دکتری	فوق لیسانس	دیپلم تا لیسانس	دیپلم به پایین
Frequency	۲۱۱	۱۵۴	۲۵	۹۱	۲۲۱	۲۸
Percent	۵۷/۸	۴۲/۲	۶/۸	۲۴/۹	۶۰/۵	۷/۷

معرفی نمونه

شهرک مسکونی نفت واقع شده در ناحیه ۳ شهرداری شهر اهواز می‌باشد، که مساحت آن به چیزی در حدود ۲۲۸ هکتار می‌باشد که متعلق به شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب بوده و با داشتن ۲۰۰۰ واحد مسکونی به همراه ۱۲۰۰۰۰ متر مربع به همراه مراکز آموزشی، اداری، درمانی و فرهنگی در ۶ فاز مختلف یکی از بزرگترین شهرک‌های واقع در استان خوزستان و ایران می‌باشد. منازل شهرک مسکونی نفت در ۳ تیپ طراحی شده که شامل منازل آپارتمانی، منازل ویلایی تایپ B و منازل ویلایی تایپ C با زیربنای می‌باشد. این شهرک که در خودکارمندان و متخصصین شرکت ملی مناطق نفت خیز جنوب و همچنین شرکت ملی حفاری ایران را جای داده توسط شرکت اداره مهندسی و طراحی ساختمان طراحی و اولین فاز آن در سال۱۳۶۳ به بهره برداری رسید و به مرور زمان تمامی فاز های آن تا سال ۱۳۷۵ تکمیل گردید.

از دیگر خصوصیات این شهرک دارا بودن فضاهای سبز متنوع پرتراکم در فازهای مختلف است به طوری که دمای محیط‌های باز این شهرک نسبت به مساکین کلی در شهر اهواز همواره ۲ تا ۳ درجه پایین‌تر می‌باشد و به نوعی یکی از سرسبزترین شهرک‌های مسکونی در استان خوزستان می‌باشد (Amirjani, 2013: 30). ساختار این محله به صورت شبکه-ای می‌باشد. سازماندهی شبکه‌ای شامل فرم‌ها و فضاهایی است که مکانشان در فضا و روابطشان با یکدیگر به وسیله یک محدوده یا شبکه‌ای سه بعدی تنظیم می‌شوند. قدرت سازماندهی یک شبکه حاصل از نظم تداوم شکل آن است که اجزا سازماندهی شوند را فرا می‌گیرد (جدول ۱۴، ۱۵).

شکل ۲. موقعیت شهرک نفت اهواز

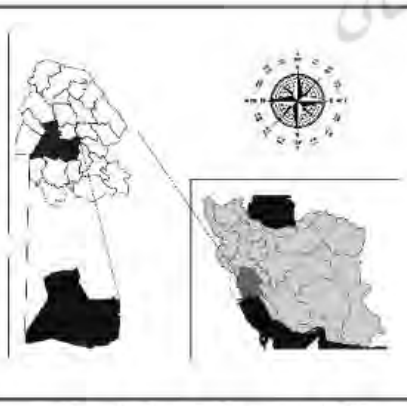

شکل ۳ . موقعیت اهواز در استان و کشور

جدول۱۴ . ساختار کلی شهرک نفت، ماخذ: نگارندگان

	ساخت	بافت شهری	سازمان‌دهی فضایی	ساختار اقتصادی	ساختار اجتماعی	ساختار فرمی	مرکز محله
ساختار کلی	توسط شرکت نفت	منظم	شبکه‌ای	مرفه و نیمه مرفه	کنترل شده و قانونمند	مدرن	فضای مسکونی فضای سبز

جدول ۱۵. اطلاعات منازل شهرک نفت، ماخذ: نگارندگان

منازل مسکونی	تعداد خانه‌ها	متراژ		نوع مسکن	ساختار طبقاتی
		مساحت کلی	زیربنا		
تایپ B	۴۰۰	۸۹۰	۳۱۵	باغ ویلا	کارکنان ارشد (سابقه کار بالا)
تایپ C	۱۰۷۰	۵۲۰	۲۴۱	باغ ویلا	مدیران (سابقه کار مطلوب)
آپارتمانی	۱۶ بلوک، ۱۲۸ واحد	–	۱۲۰	آپارتمان	کارمندان (سابقه کارزیر ۱۵ سال)

یافته‌های استنباطی پژوهش

رویکرد کمی پژوهش:

قبل از تجزیه و تحلیل یافته‌ها، قابلیت اتکایی پرسشنامه و سوالات ارزیابی شد و اعتبار آن مورد سنجش قرار گرفت. برای تحلیل روایی گویه های پژوهش از ضریب همبستگی آلفای کرونباخ استفاده شده است که با توجه به ضریب اتکایی استاندارد که ۰/۷ می‌باشد می‌توان این نتیجه را گرفت که سوالات و پرسشنامه موجود قابل اتکا می‌باشد (جدول ۱۶).

جدول ۱۶. ضریب آلفای کرونباخ، ماخذ: نگارندگان

N	Cronbach's Alfa
۱۰	۰/۸۳۵

برای رد و یا تایید فرضیه پژوهش (مولفه‌های ابعاد فضا، وجود فضای باز و واسط، محرمیت، تفکیک فضا، ابعاد واحد مسکونی و... بر کیفیت کالبدی- فضایی مسکن شهرک نفت تاثیر گذار است) می‌توان به جدول آزمون واریانس اشاره کرد. این جدول بیان کننده آن است که آیا تباین معناداری بین متغیرهای تعریف شده در پژوهش وجود دارد. قسمت برجسته جدول سطح معنی‌داری یا "significance" می‌باشد که به اختصار با نماد "sig" نمایش داده می‌شود. سطح معناداری، میزان یا معیاری است که به عنوان پایه‌ی معنی‌داری شناخته می‌شود که با خطای نوع اول مقایسه می‌شود. این میزان عموما در تحقیقات ۰/۰۵ باشد، احتمال اتفاقی بودن این تفاوت یا رابطه خیلی کم است و در نتیجه می‌توان گفت تفاوت یا رابطه مورد نظر معنی‌دار می‌باشد، اما در صورتی که بیش‌تر از ۰/۰۵ باشد، احتمال تصادفی بودن نتیجه زیاد است و رابطه یا تفاوت متغیرها معنی‌دار نیست. بدین سبب با توجه به سطح معنی‌داری پژوهش که در جدول ۰/۰۰۰ می‌باشد می‌توان چنین استنباط کرد که یافته‌های حاصل از پرسش‌نامه معنی داری است. بدین معنا که بین متغیر وابسته (کیفیت فضا) و متغیر مستقل (مولفه‌های کالبدی- فضایی) تفاوت معناداری وجود دارد (جدول ۱۷).

جدول ۱۷. فرض آزمون میانگین‌ها، ماخذ: نگارندگان

تحلیل واریانس						
		Sum of squares	Df	Mean square	F	Sig
مساحت و ابعاد	Between Groups	۷۰/۲۹۳	۲۰	۳/۵۱۵	۹/۴۶۳	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۲۷/۷۷۳	۳۴۴	۰/۳۷۱		
	Total	۱۹۸/۰۶۶	۳۶۴			
اقلیم	Between Groups	۶۶/۲۵۸	۲۰	۳/۳۱۳	۴/۶۶۵	۰/۰۰۰
	Within Groups	۲۴۴/۲۷۹	۳۴۴	۰/۷۱۰		
	Total	۳۱۰/۵۳۷	۳۶۴			
تعداد اتاق	Between Groups	۱۰۰/۶۴۵	۲۰	۵/۰۳۲	۱۳/۸۳۹	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۲۵/۰۹۲	۳۴۴	۰/۳۶۴		
	Total	۲۲۵/۷۳۷	۳۶۴			
وجود فضای باز	Between Groups	۵۸/۷۴۶	۲۰	۲/۹۳۷	۷/۸۷۷	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۲۸/۲۷۹	۳۴۴	۰/۳۷۳		
	Total	۱۸۷/۰۲۵	۳۶۴			
نورپردازی و نور	Between Groups	۱۱۲/۹۲۳	۲۰	۵/۶۴۶	۱۲/۷۵۱	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۵۲/۳۲۰	۳۴۴	۰/۴۴۳		
	Total	۲۶۵/۲۴۴	۳۶۴			
امنیت	Between Groups	۵۴/۵۳۸	۲۰	۲/۷۲۷	۷/۶۵۴	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۲۲/۵۵۷	۳۴۴	۰/۳۵۶		
	Total	۱۷۷/۰۹۶	۳۶۴			
محرمیت	Between Groups	۹۲/۱۸۹	۲۰	۴/۶۰۹	۱۰/۲۳۴	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۵۴/۹۴۶	۳۴۴	۰/۴۵۰		
	Total	۲۷۴/۱۳۴	۳۶۴			
ابعاد فضا	Between Groups	۹۳/۹۲۵	۲۰	۴/۶۹۶	۱۳/۱۸۵	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۲۲/۵۲۴	۳۴۴	۰/۳۵۶		
	Total	۲۱۶/۴۴۹	۳۴۶			
کیفیت	Between Groups	۱۱۹/۸۳۵	۲۰	۵/۹۹۲	۱۳/۸۲۵	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۴۹/۰۹۶	۳۴۴	۰/۴۳۳		
	Total	۲۶۸/۹۳۲	۳۶۴			
تفکیک فضاها	Between Groups	۱۵۳/۲۶۹	۲۰	۷/۶۶۳	۱۳/۸۵۶	۰/۰۰۰
	Within Groups	۱۹۰/۲۶۵	۳۴۴	۰/۵۵۳		
	Total	۳۴۳/۵۳۴	۳۶۴			

برای اثبات فرضیه پژوهش می‌توان به آزمون همبستگی پیرسون که در جدول ۱۸ آمده است نیز اشاره کرد. در پژوهش‌های همبستگی پس از بازشناسی وجود همبستگی و معین سازی جهت آن مبادرت به محاسبه مقدار و ضریب همبستگی می‌شود. دامنه دگرگونی ضریب همبستگی از ۱+ تا ۱- افت و خیز دارد، یعنی اگر همبستگی وجود نداشته باشد ضریب همبستگی محاسبه شده، صفر است و از عدم همبستگی بین دو متغیر روایت می‌کند. اگر ضریب همبستگی بین صفر تا ۱+ باشد، بیان می‌شود که جهت مثبت و تغییرات متغیرها همسوست. بی‌یقین هر چه مقدار آن به صفر نزدیک باشد، همبستگی مثبت ضعیف‌تر و هر چه ۱+ تمایل پیدا کند همبستگی مثبت شدیدتر خواهد بود. اگر ضریب همبستگی بین صفر تا ۱- باشد، بیان می‌شود

که جهت همبستگی منفی بوده و تغییرات متغیرها همسو نیست، باز هم هر چه مقدار عددی به صفر گرایش کند، همبستگی منفی ضعیف‌تر و هر چه به سمت ۱- گرایش پیدا کند همبستگی منفی شدیدتر خواهد بود (Hafez-nia, 2023: 79).

پس با توجه به نتایج بدست آمده (جدول ۱۸) می‌توان گفت با اطمینان ۹۹٪ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۵ بین مولفه‌های کالبدی- فضایی (متغیر مستقل) و کیفیت فضا (متغیر وابسته) رابطه مثبت و معناداری وجود دارد، به عبارت دیگر چون sig بین دو متغیر، کوچک‌تر از ۰/۰۱ است می‌توان گفت بین دو متغیر (وابسته و مستقل) رابطه وجود دارد. از طرفی شدت رابطه (Pearson correlation) به صورت مستقیم(مثبت) می‌باشد. بدین معنا که وجود کیفیت، ابعاد فضاها، محرمیت، نور و نورپردازی، اقلیم، مساحت و ابعاد، امنیت، تفکیک فضاها، وجود فضاهای باز، تعداد اتاق ها موجب بالا رفتن کیفیت فضا در منازل مسکونی می‌گردد و با یکدیگر رابطه مستقیم و مثبت دارند یعنی بالا رفتن یک متغیر مستقل سبب بالا رفتن کیفیت فضا(متغیر وابسته) می‌گردد.

جدول ۱۸. آزمون ضریب پیرسون، ماخذ: نگارندگان

		مساحت و ابعاد	اقلیم	تعداد اتاق	وجود فضای باز	نورپردازی و نور	امنیت	محرمیت	ابعاد فضاها	کیفیت	تفکیک فضاها
کیفیت فضا	Pearson correlation	۰/۵۲۹**	۰/۴۰۵**	۰/۶۱۱**	۰/۴۵۹**	۰/۵۷۳**	۰/۴۵۰**	۰/۵۳۰**	۰/۶۲۴**	۰/۶۳۳**	۰/۶۲۵**
	sig	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱
	N	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵	۳۶۵

** The mean difference is significant at the 0/01 level
*The mean difference is significant at the 0/05 level

رویکرد کیفی پژوهش

شناخت کلی ساختار و کالبد منازل شهرک نفت

طراحی این منازل، مانند اکثر منازل شرکت ملی نفت در خوزستان، به نوعی از سبک خانه‌های انگلیسی موجود شرکت نفت سابق ایده گرفته شده و تلفیقی از معماری به سبک انگلیسی اما بومی شده آن برای اقلیم گرم و مرطوب است. هیچکدام از خانه‌های موجود در شهرک نفت با دیوار صلب از خیابان مجزا نشده و همه با پوشش گیاهی مرزبندی شده‌اند که این موضوع به کوران، طراوت، نظارت‌پذیری فضاهای خیابان از داخل خانه و تقویت شرایط آسایش درون فضاهای خصوصی و همچنین در خیابان کمک بسیار ارزشمندی می‌کند (امیرجانی، ۱۳۹۲: ۶۹).

همان‌گونه که در متن‌های پیشین بیان گردید، جهت بررسی پیکره‌بندی بناها با تکنیک نحوفضا، نقشه‌ها وارد نرم‌افزار دیث‌مپ شدند و شاخص‌های هم‌پیوندی،عمق، اتصال، ایزوویست در چیدمان فضایی این بناها، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. با توجه به آنالیز گرافیکی شاخص‌ها در جداول، طیف رنگ‌ها از سرد(آبی) به گرم(قرمز)، به ترتیب نشان دهنده کم‌ترین به بیشترین می‌باشد (جدول۱۹).

جدول۱۹. پلان منازل مورد مطالعه، ماخذ: نگارندگان

نام بنا	پلان	سازمان سازل
Bتایپ		چهار خوابه، اتاق خواب مستر، حیاط پشت+فضای سبز، حیاط اصلی+فضای سبز+ پارکینگ
Cتایپ		سه خوابه، حیاط پشت+فضای سبز، حیاط اصلی+فضای سبز+ پارکینگ
آپارتمان	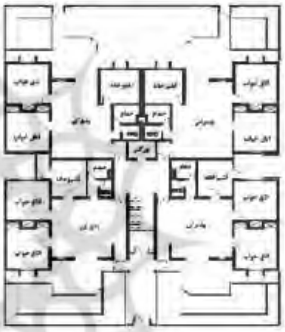	دو خوابه، حیاط خصوصی

شاخص عمق

شاخص عمق نشان دهنده‌ی میزان جدا گزینی یک فضا از فضای دیگر و به معنی جدایی حریم عمومی از خصوصی است(Mahdavi-Najad, Latifi, 2022: 195). ایده اولیه عمق به عنوان تعداد قدم‌هایی که برای گذر از یک نقطه به نقاط دیگر باید طی شود، تعریف می‌شود. هرچه عمق فضا کمتر شود، تفکیک و جداسازی فضا کاهش یافته و در نتیجه فضا یکپارچه‌تر است که نشان دهنده ارزش ادغام بالا و در دسترس بودن فضا است (Armaghan et al., 2020: 74). در روش نحو فضا به هر میزان که عمق فضایی افزایش پیدا کند درجه خصوصی بودن فضا نیز افزایش پیدا می‌کند(Mostafa, Hassan, 2010: 160 quoted by Mousavi et al., 2021: 71). افزایش عمق فضایی علاوه بر تفکیک و جداسازی به افزایش درجه محرمیت فضایی منجر می‌شود. به این معنی که عمق بیشتر مجموعه فضا، سلسله مراتب فضایی،کاهش میزان دسترسی و نفوذ به برخی فضاها را موجب می‌شود که این موضوع به کنترل هرچه بیشتر فضا می‌انجامد.

لذا با افزایش عمق، میزان کنترل پذیری فضا افزایش یافته و درنتیجه به ایجاد عامل محرمیت در محیط می‌انجامد (Quchani, Arabic, 2020: 245). بر اساس داده‌های استخراج شده از جدول ۲۰ مشخص شده است حداکثر شاخص عمق در منازل تایپ B و C و آپارتمان به فضای سرویس بهداشتی تعلق دارد که درجه خصوصی به خود گرفته است و همچنین عمق اتاق خواب‌ها در منازل تایپ B و C در دسته بندی خصوصی قرار گرفته که نشان دهنده شروع سلسله مراتب و تقسیم‌بندی فضایی در این خانه بوده است. در منازل تایپ B اتاق مهمان و پذیرایی در نزدیکی یکی از ورودی‌ها جای گرفته و مهمان بدون وارد شدن به حریم خصوصی خانه در جای خود استقرار می‌یابد بدین صورت که طراح اولین اتاق بعد از ورودی را به جایگاه مهمان اختصاص داده است.

در منازل تایپ B و C فضای پذیرایی و آشپزخانه در نزدیکی ورودی بوده و دارای عمق کمتری نسبت به فضای خصوصی خانه دارد و همچنین نشیمن در منازل تایپ B و پذیرایی، ورودی از حیاط در منازل تایپ C دارای حداقل شاخص عمق می‌باشند. با افزایش شاخص عمق، درجه خصوصی‌تر شدن فضاها افزایش یافته که در واحدهای آپارتمانی کم رنگ بوده است. منازل تایپ B با حدکثر میزان عمق دارای بیشترین عمق فضایی می‌باشد که نشان می‌دهد که حریم خصوصی در آن به میزان زیادی افزایش یافته و در واقع دید و رویت در این منازل کاهش پیدا کرده است (جدول ۲۰).

جدول ۲۰. آنالیز عمق فضایی منازل شهرک نفت، ماخذ: نگارندگان

بنا		تایپB	تایپC	آپارتمان
تحلیل کیفی	عمق فضایی	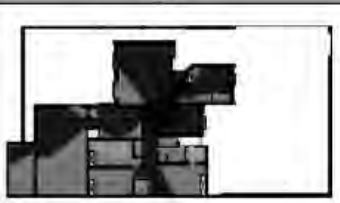		
تحلیل کمی	MIN	۰/۳۴	۰/۳۶	۰/۱۳
	MAX	۳/۲۷	۲/۲۹	۱/۵۹

شاخص هم پیوندی

هم‌پیوندی با یکپارچگی اصلی‌ترین مفهوم نحوفضاست که بیانگر انسجام فضایی است. هر چه میزان هم‌پیوندی در یک فضا بیشتر باشد آن فضا دارای انسجام و یکپارچگی بیشتری با دیگر فضاها و کلیت سازمان فضایی بنا دارد. همچنین از دسترسی بالاتری نیز برخوردار است (Mahdavi-Najad, Latifi, 2022: 196). فضایی دارای هم‌پیوندی زیاد است که با فضاهای دیگر دارای یکپارچگی بیشتری باشد. این شاخص با شاخص ارتباط یا اتصال رابطه خطی دارد و با شاخص عمق رابطه معکوس دارد. فضاهای هم پیوند نشان‌دهنده سهولت روابط فضایی در یک پیکره‌بندی فضایی هستند (Armaghan et al., 2020: 74). بر اساس تحلیل گراف‌ها در جدول ۲۱، منازل تایپ C فضاهایی همچون نشیمن، ورودی آشپزخانه و پذیرایی پیوسته‌ترین فضا در هم‌پیوندی را دارا می‌باشند و به عنوان فضای مرکزی با دیگر فضاها اتصال برقرار کرده‌اند. در منازل تایپ B بیشترین مقدار هم‌پیوندی مربوط به راهروی اتصالی میان فضاهای خصوصی و راهروی میان فضاهای عمومی می‌باشد و همین امر سبب تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی خانه از یکدیگر شده است. همچنین بعد از این فضاها در منازل تایپ B و C، حیاط داخلی خانه دارای بیش‌ترین هم‌پیوندی و کم‌ترین عمق می‌باشد که نشان می‌دهد شاخص عمق و هم‌پیوندی رابطه عکس با یکدیگر دارند. فضای نشیمن در منازل آپارتمانی به عنوان نفوذپذیرترین فضا و هم‌پیوندترین گره، دارای بیشترین قابلیت در ایجاد انسجام فضایی و میزان کنترل بر فضاهای دیگر برخوردار است و بعد از آن به ترتیب اتاق خواب‌ها، آشپزخانه و سپس سرویس‌ها دارای عمق بیشتر و هم‌پیوندی نسبتا کمتری هستند (جدول ۲۱).

جدول ۲۱. آنالیز هم پیوندی منازل شهرک نفت، ماخذ: نگارندگان

بنا		تایپB	تایپC	آپارتمان
تحلیل کیفی	هم پیوندی	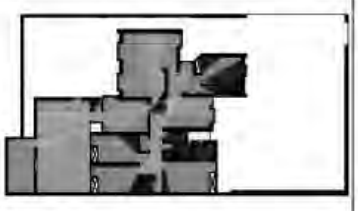	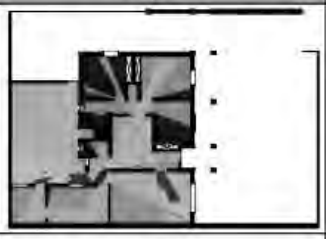	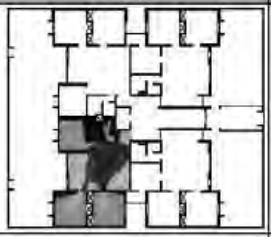
تحلیل کمی	MIN	۵/۷۹۳	۵/۶۴۱	۵/۵۴
	MAX	۱۶/۹۸۳	۱۵/۸۶۴	۲۶/۵۷

شاخص اتصال

از تحلیل دو شاخص اتصال و هم‌پیوندی، مقدار خوانایی بنا مورد سنجش قرار می‌گیرد که این موضوع نشان دهنده‌ی میزان پیچیدگی یا سهولت روابط فضایی است (Quchani, Arabic, 2020: 246). اتصال به عنوان نقاطی تعریف می‌شود که یک نقطه به طور مستقیم با آن در ارتباط است (Armaghan et al., 2020: 74). مفهوم اتصال یا به تعبیری دیگر ارتباط، به معنی تعداد پیوندهایی است که به طور مستقیم بین هرفضا با فضاهای دیگر ایجاد می‌شود (Quchani, Arabic, 2020: 245). با افزایش تعداد اتصال یا پیوند هر فضا به سایر فضاها، فضاها عمومی‌تر و با کاهش اتصال‌ها، فضاها خصوصی‌تر می‌شوند (Sultanzadeh et al., 2022: 39). یافته‌های حاصل از تحلیل گراف‌های جدول ۲۲ نشان دهنده‌ی این است که در منازل تایپ B و C حیاط با بیشترین ارتباط فضایی به عنوان نفوذپذیرترین فضا و هم پیوندترین گره دارای بالاترین قابلیت در ایجاد انسجام فضایی برخوردار است. در نظام فضایی منازل آپارتمانی قرارگیری حیاط در لایه‌های اولیه، از اهمیت آن کاسته و این نقش به دیگر فضاها از جمله پذیرایی و نشیمن واگذار شده است.

در شاخص اتصال هر سه منازل مورد نظر، نگریسته می‌شود میزان حداکثر اتصال به تدریج با کاهش مساحت، افزایش یافته که این امر به دلیل کوچکتر شدن فضا و سرانجام به افزایش نفوذپذیری فیزیکی بنا منجر می‌شود. بیشترین میزان اتصال در منازل تایپ C مربوط به پذیرایی و حیاط داخلی و کمترین میزان مربوط به سرویس و اتاق خواب‌ها می‌باشد. بیشترین مقدار شاخص ارتباط منازل تایپ B در فضای تقسیم بخش خصوصی، عمومی و حیاط داخلی، و کمترین آن مربوط به اتاق خواب و سرویس‌ها می‌باشد که فضاهای زیستی به دلیل تو در تو بودن و ارتباط محدود دارای اتصال کمتر و در نهایت درجه کنترل بیشتری هستند. در منازل آپارتمانی بیشترین اتصال در فضای نشیمن و اتاق خواب‌ها و کمترین آن در سرویس بهداشتی است. از نظر کمی هر مقدار شاخص اتصال بیشتر باشد، نشان دهنده خصوصی بودن آن فضا می‌باشد. منازل تایپ B با میزان اتصال ۶۱۳۶ دارای کمترین مقدار شاخص اتصال و محرمیت نسبت به سایر منازل می‌باشد و بعد از آن به ترتیب منازل تایپ C و آپارتمانی دارای بیشترین شاخص اتصال می‌باشند که بیان می‌کند حریم خصوصی در این منازل رو به نزول است (جدول۲۲).

جدول ۲۲. آنالیز اتصال منازل شهرک نفت، ماخذ: نگارندگان

بنا		تایپB	تایپC	آپارتمان
تحلیل کیفی	اتصال			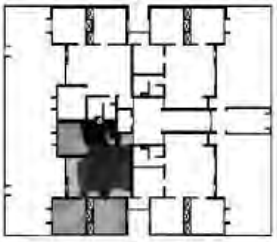
تحلیل کمی	MIN	۱۰۹	۲۶۳	۲۰۷
	MAX	۶۱۳۶	۷۲۷۳	۸۵۲۷

شاخص ایزوویست

میدان دید از یک مکان خاص ایزوویست یا دسترسی بصری نامیده می‌شود (Othman et al, 2019: 2 quoted by Mardani, 2022: 25). در تکنیک تحوفضا، ایزوویست به محدوده‌های قابل رویت محیطی و مساحی و همچنین دورترین و نزدیکترین شعاع‌های دسترسی بصری و... از یک نقطه خاص گفته می‌شود که جهت تبیین کیفیت ادراک بصری به کار می‌رود (Heydari, Kayani, 2023: 49).

ایزوویست فضایی با استفاده از مشخص کردن نقاطی به عنوان زوایه دید بازدید کنندگان در نظر گرفته می‌شود (winer et al, 2007: 1066 quoted by Mousavi et al., 2021: 72). در ایزوویست معمولا یک نقطه در قسمت ورودی مشخص می‌کنند اما بسته به تعداد ورودی‌های موجود می‌توان تعداد نقاط را افزایش داد. خروجی‌های شاخص ایزوویست از نرم افزار در جدول ۲۳ نشان می‌دهد که منازل تایپ B دارای سه ورودی جداگانه در سه قست مختلف را دارا می‌باشد که با توجه به

فضاهای اطراف ورودی‌ها می‌توان بیان کرد، ورودی اصلی(روبه روی بنا) برای عبور و مرور مهمان و افراد خانه بوده و ورودی کنار ساختمان که در مجاور فضای پذیرایی و اتاق مهمان است جهت ورود مهمان می‌باشد و همچنین ورودی از سمت حیاط داخلی جهت استفاده افراد خانه و دسترسی به سایر فضاها (بایروم،باغ پشت خانه) می‌باشد. با توجه به مقدار کمی ایزوویست، ورودی دوم(رنگ زرد)، ورودی اول (رنگ آبی) و ورودی سوم(رنگ قرمز) به ترتیب از بیشترین به کمترین دید در داخل را شامل می‌شوند که در نتیجه ورودی مهمان‌ها از دید کمتری به داخل فضای خانه برخوردار هستند. منازل تایپ C دارای سه ورودی، یکی از جهت اصلی(روبه روی بنا) در مجاورت فضای پذیرایی، برای تردد مهمان و افراد خانه قرار دارد و ورودی دیگر از سمت حیاط داخلی جهت استفاده افراد از فضای خدماتی(آشپزخانه، ناهارخوری، باغ پشت خانه) می‌باشد و ورودی سوم از سمت ناهار خوری و در داخل حیاط قرار دارد، در نتیجه ورودی دوم(رنگ زرد) که برای تردد مهمان‌ها و اهالی خانه می‌باشد کمترین میزان دید به فضاهای داخلی و در نهایت باعث حفظ عدم رویت فضای خصوصی خانه را دارا می‌شود. در ورودی منازل آپارتمانی تا حدودی از میزان دید کاسته شده است اما بخش قابل توجه‌ای از فضای پذیرایی قابل دید است (جدول۲۳).

جدول ۲۳. آنالیز ایزوویست منازل شهرک نفت، ماخذ: نگارندگان

بنا	تایپB	تایپC	آپارتمان
ایزوویست	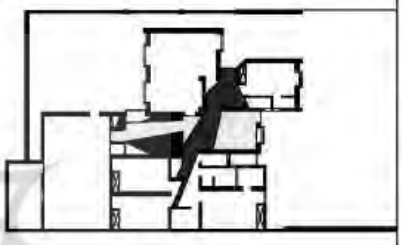		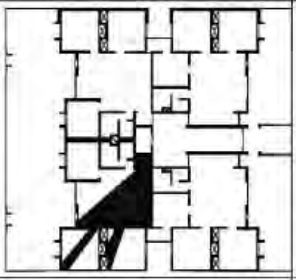
تحلیل کمی	ورودی ۱(رنگ آبی) : ۲۷/۰۵ ورودی ۲(رنگ زرد) : ۳۲/۵۵ ورودی ۳(رنگ قرمز) : ۲۱/۳۶	ورودی۱(رنگ آبی) : ۲۳/۹۸ ورودی ۲(رنگ زرد): ۱۸/۴۹ ورودی۳ (رنگ قرمز) : ۱۰/۱۳	ورودی (رنگ طوسی) : ۳۵/۱۳

نتیجه‌گیری

کشف نفت در سال ۱۲۸۷ شمسی باعث بروز نوگرایی در خوزستان شد. انگلیسی‌ها به منظور تأمین نیازهای سکونتی و کارمندان صنعت نفت، نقش بانی ساخت وساز و تغییر شکل کالبدی زندگی مردم خوزستان را برعهده گرفتند. این تغییرات به طریقه‌ای کاملاً متفاوت از آنچه قبلاً در این منطقه و حتی در جامعه سنتی کشور مشاهده می‌شد، صورت گرفت. پیکره‌بندی فضا و نحو فضا به عنوان عناصر اساسی در تئوری معماری، از گذشته تا امروز تأثیرات متفاوتی در طراحی فضا داشته است که از جوانب اجتماعی، فرهنگی، و محیطی مشتق می‌شود. به همین دلیل، کیفیت کالبد و فضای زندگی به عنوان یکی از مفاهیم اساسی، در دهه‌های اخیر به عنوان هدف اصلی تمامی نظریه‌ها و برنامه‌های شهری در دستور کار مسئولان و اندیشمندان قرار گرفته است. آنچه در پیشینه تحقیق بررسی شد بیانگر آن است که نحوه شکل‌گیری شرکت‌شهرها و پیکره‌بندی فضایی به منظور تحلیل کیفیت فضایی مسکن به علت تغییرات اجتماعی و اقتصادی در جامعه و تداخل با افکار و ایده‌های غربی می‌باشد. هدف از انجام این پژوهش بررسی وشناسایی ساختار کالبدی-فضایی و شناسایی مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت کالبدی-فضایی مسکن شرکت‌شهر نفت اهواز می‌باشد و در پی پاسخ به این پرسش‌ها بوده است که چگونه می‌توان به کیفیت فضایی معماری مسکن شرکت‌شهر اهواز دست یافت؟ مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت کالبدی-فضایی مسکن سرکت شهر نفت اهواز کدام است؟ بر اساس یافته‌های پژوهش در راستای پاسخ به پرسش‌ها، با پرداختن به واکاوی و گدازش داده‌های کمی حاصل از نرم افزار SPSS نشان می‌دهد، بین مولفه‌های کالبدی-فضایی(متغیر مستقل) و کیفیت فضا(متغیر وابسته) رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بدین معنا که وجود کیفیت، ابعاد فضاها، محرمیت، نورپردازی، اقلیم، مساحت و ابعاد، امنیت، تفکیک فضاها، تعداد اتاق‌ها، تاثیر چشم‌گیری در کیفیت کالبدی فضا و در نتیجه میزان مطلوبیت فضاهای منازل مسکونی را دارند. این نتیجه با نتایج تحقیق داخل کشور مانند تابان

وهمکاران(۱۴۰۰) و مردانی(۱۳۹۹) و خارج کشور همانند salama, maclean(2019) و Ibem, Aduwo(2013) مطابقت دارد. در رویکرد کیفی پژوهش و استفاده از نرم افزار دپث مپ، پیکره‌بندی و ساختار فضایی منازل مسکونی شرکت-شهر نفت اهواز بررسی شد و داده‌های بدست آمده از آنالیز دپث مپ که به صورت گراف و عددی ارائه شد، مورد مقایسه قرار گرفت. یافته‌های حاصل از تحلیل گراف‌ها با توجه به آنالیز عددی استخراج شده، منازل تایپ B با حداکثر میزان عمق فضایی، بیانگر حفظ حریم خصوصی و محرمیت می‌باشد. در شاخص هم‌پیوندی منازل آپارتمانی بیشترین و منازل تایپ C کمترین انسجام فضایی را دارا هستند و همچنین شاخص اتصال در منازل تایپ B ، کمترین مقدار و بیشترین حریم خصوصی و محرمیت را به سایر منازل دارند. شاخص ایزوویست منازل تایپ C و B برای تردد اهالی خانه و مهمان‌ها، دارای ورودی‌های متعددی هستند و در نتیجه کمترین دید به فضاهای داخلی توسط مهمان‌ها و در نهایت باعث حفظ عدم رویت فضای خصوصی خانه می‌شود.

این نتیجه با نتایج یونسی و ثقفی(۱۳۹۹) ، مردانی(۱۴۰۱) و memardezfouli, mazhari (2022) همسو می‌باشد.

کیفیت محیط مسکونی که به عنوان یکی از جنبه‌های حیاتی در برنامه‌ریزی و طراحی شهری مطرح می‌شود و با هدف ایجاد یک محیط شهری با کیفیت، قادر به بهبود منافع اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی جامعه می‌باشد. اکتشاف نفت در اواخر دوره قاجار و به دنبال آن قدرت یافتن کمپانی شرکت نفت ایران و انگلیس زمینه‌ساز تحولات گسترده در عرصه شرکت‌شهر مناطق نفت خیز خوزستان گردید. بنابراین معماری خانه‌های شرکت-شهر نفت اهواز با وجود کالبد فیزیکی که با ایده از خانه‌های انگلیسی ساخته شده، توانسته است پاسخگوی اصول فرهنگی، اجتماعی و اقلیم بومی منطقه باشد و معیارهای بومی ایرانی-اسلامی همچون محرمیت، تفکیک فضاهای عمومی و خصوصی خانه و ورودی‌های متعدد را به کار ببرد.

پیشنهادات

برای بهبود کیفیت مسکن و ارتقاء ساختار کالبدی-فضایی در سکونتگاه‌ها در شهر اهواز راهبردهای پیشنهادی در ذیل ارائه میگردد. الزم به ذکر است که این راهکارهای پیشنهادی میتوان تعمیم‌پذیر برای سایر شهرها نیز باشد.

توسعه پایدار و محیط زیستی

- ایجاد فضاهای سبز: افزایش فضاهای سبز و طبیعی در مناطق مسکونی می‌تواند تأثیر مثبتی بر کیفیت محیط زندگی و سلامت روانی ساکنان داشته باشد. این فضاها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که به‌راحتی قابل‌دسترسی باشند و به‌عنوان یک عنصر حیاتی از بافت شهری در نظر گرفته شوند.
- استفاده از تکنولوژی‌های نوین و پایدار در ساخت و ساز: بهره‌گیری از مصالح پایدار و انرژی‌های تجدیدپذیر در طراحی و ساخت مسکن، می‌تواند به بهبود پایداری محیط زیستی این مناطق کمک کند و هزینه‌های نگهداری را کاهش دهد.

بهبود دسترسی به خدمات و زیرساخت‌ها

- بهینه‌سازی حمل‌ونقل عمومی: طراحی و توسعه سیستم حمل‌ونقل عمومی کارآمد بین مناطق مسکونی و صنعتی در شرکت‌شهرها می‌تواند به تسهیل رفت‌وآمد کارکنان و کاهش ترافیک کمک کند. دسترسی آسان به مراکز خدماتی، آموزشی، و درمانی نیز از اهمیت بالایی برخوردار است.
- توزیع عادلانه خدمات: خدمات عمومی مانند بیمارستان‌ها، مدارس، و فضاهای تفریحی باید به‌صورت متوازن در مناطق مختلف شرکت‌شهرها توزیع شود تا ساکنان به‌صورت برابر از آن‌ها بهره‌مند شوند.

تقویت تعاملات اجتماعی و کیفیت زندگی

- طراحی فضاهای عمومی برای تعاملات اجتماعی: طراحی میدان‌ها، پارک‌ها، و فضاهای عمومی که مشوق تعاملات اجتماعی باشند، می‌تواند به تقویت حس اجتماع و ارتباطات انسانی در این مناطق کمک کند.
- بهبود کیفیت مسکن: اجرای پروژه‌های نوسازی مسکن با استفاده از طراحی‌های مدرن و کارآمد که نه‌تنها جنبه‌های زیبایی‌شناسی را در بر بگیرد بلکه با نیازهای معاصر زندگی هماهنگ باشد، می‌تواند موجب افزایش رضایت سکونتی شود.

به‌کارگیری اصول نحو فضا در برنامه‌ریزی شهری

- استفاده از تحلیل‌های نحو فضا برای بهینه‌سازی ارتباطات فضایی: این تئوری می‌تواند به درک بهتری از نحوه تعامل ساکنان با فضاهای عمومی کمک کند و در طراحی‌های جدید یا اصلاحات شهری به کار گرفته شود. با این تحلیل، نقاطی که نیاز به بهبود دارند شناسایی می‌شوند و فضاهایی که

پتانسیل تعاملات اجتماعی بیشتری دارند تقویت می‌شوند.

- بهبود دسترسی به فضاهای تفریحی و آموزشی: نحو فضا می‌تواند به تحلیل الگوهای دسترسی به امکاناتی مانند مدارس و فضاهای تفریحی کمک کرده و نقاطی که به این خدمات نیاز بیشتری دارند را شناسایی کند.

ارتقاء مشارکت ساکنان در تصمیم‌گیری‌های شهری

- تقویت مشارکت عمومی: مشارکت ساکنان در تصمیم‌گیری‌های مرتبط با طراحی و توسعه شهر می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی کمک کند. ایجاد شوراهای محلی و افزایش ارتباطات میان دولت و مردم باعث می‌شود که نیازهای واقعی ساکنان بهتر شناخته شده و مورد توجه قرار گیرد.

برنامه‌ریزی برای آینده

- تنوع‌بخشی به اقتصاد شهری: وابستگی صرف به صنعت نفت می‌تواند مخاطرات اقتصادی برای این شهرها به همراه داشته باشد. تنوع‌بخشی به اقتصاد و توسعه سایر صنایع یا خدمات می‌تواند به پایداری بلندمدت این مناطق کمک کند.

این راهبردها با هدف ارتقای کیفیت مسکن و بهبود ساختار کالبدی فضایی در مناطق نفت‌خیز، به‌ویژه مانند اهواز، به بهبود محیط زندگی و رفاه ساکنان کمک می‌کند. اجرای این پیشنهادها مستلزم همکاری میان بخش‌های دولتی، خصوصی و محلی و همچنین توجه به نیازهای ساکنان و شرایط زیست‌محیطی و اقتصادی خاص این مناطق می‌باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

ارمغان، مریم. یونسی، گلزار. تقفی، محمدجواد. (۱۳۹۹). تحلیل ساختار کالبدی-فضایی خانه‌های طبقات اجتماعی شرکت شهر آبادان در دوران رونق صنعت نفت با روش نحوفضا. *شهر ایرانی اسلامی*. ۳۹، ۸۰-۶۹.

Armagan, M., Yunisi, G., & Thaqafi, M. J. (2019). Analysis of the physical and spatial structure of houses of different social classes in the company city of Abadan during the oil boom period using space syntax. Iranian Islamic City, 39, 69-80. (In Persian).

امیرجانی، رحمت‌الله. (۱۳۹۲). *بررسی معماری منازل مسکونی شهرک نفت اهواز بر اساس رویکرد پاسخده*. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی، تهران.

Amirjani, R. (2013). A Study of Residential Architecture in Ahvaz Oil City Based on a Responsive Approach. Master's Thesis, Shahid Rajaee Teacher Training University, Tehran. (In Persian)

اکبریان رونیزی، سعیدرضا. (۱۳۹۶) ارزیابی رضایتمندی شهروندان از کیفیت محیط سکونتی(مطالعه موردی:شهر زرقان). *پژوهش‌های جغرافیایی برنامه ریزی شهری*. ۶(۱)، ۱۲۷-۱۱۳.

Akbarian Ronizi, S. (2017). Evaluation of citizens' satisfaction with the quality of the residential environment (Case study: Zarqan city). Journal of Urban and Regional Planning Research, 6(1), 127-113. (In Persian)

آرنهایم، رودولف. (۱۳۸۲). پویه‌شناسی صور معماری. (مهرداد قیومی بیدهندی، مترجم). تهران : سمت.

Arnheim, R. (1982). The Dynamics of Architectural Form, translated by Mehrdad Gheyomi Bidehendi. Tehran: Samt. (In Persian)

اسمعیل‌پور، نجما. قربی، میترا. نقوی، مریم. (۱۳۹۶). سنجش رضایتمندی کیفیت محیط سکونت و واحد مسکونی در محلات شهری با تاکید بر اصول نوشهرگرایی(نمونه موردی: محله شهید همتی‌فر شهر کرمان). *پژوهش و برنامه ریزی شهری*. ۳۱، ۱۰۴-۸۳.

Esmaeilpour, N., Ghorbi, M., & Naqavi, M. (2017). Measuring the Satisfaction of Residential Environment and Housing Units in Urban Neighborhoods with Emphasis on the Principles of New Urbanism (Case Study: Shahid Hemati-Far Neighborhood of Kerman City). Urban Research and Planning, 31, 104-83. (In Persian)

باور، سیروس. (۱۴۰۱). *نفت تمدن صنعتی و معماری در خوزستان، ایران*. تهران: انتشارات نظری.

Bavar, S. (2023). Oil, Industrial Civilization, and Architecture in Khuzestan, Iran. Tehran: Nazar Publications. (In Persian)

بهرا، بهاره. صارمی، حمیدرضا. (۱۴۰۰). مولفه‌های کیفیت مکان در شهر ایرانی- اسلامی. *شهر ایرانی اسلامی*. ۴۳، ۲۳-۵.

Bahra, B., & Saremi, H. (2021). Components of Place Quality in Iranian-Islamic Cities. Iranian Islamic City, 43, 23-5. (In Persian)

تابان، محسن. معمار دزفولی، سجاد. مسعودی‌نژاد، مصطفی. مظهری، محمدابراهیم. (۱۴۰۰). تبیین مفاهیم سازمان دهنده مسکن مطلوب در شرکت شهرهای نفتی(نمونه موردی: مجموعه مسکونی نیوسایت اهواز). *فرهنگ معماری و شهرسازی اسلامی*. ۶(۲)، ۱۷۱-۱۵۳.

Taban, M., Memar Dezfoli, S., Masoudi Nejad, M., & Mozafari, M. (2021). Explaining the Organizing Concepts of Desirable Housing in Oil Towns Companies (Case Study: Newside Residential Complex, Ahvaz). Islamic Architecture and Urban Planning, 6(2), 171-153. (In Persian)

تقوایی، ویدا. معتقدی، فاطمه. مظهری، محمدابراهیم. (۱۳۹۹). تاثیرات تفاوت‌های کالبدی خانه سنتی و خانه شرکتی آبادان بر سبک زندگی ساکنان. *هویت شهر*. ۴۸، ۹۲-۷۹.

Taghvai, V., Motaqedi, F., & Mazhari, M. (2020). The Effects of Differences in Traditional and Corporate Homes of Abadan on the Lifestyle of Residents. Urban Identity, 48, 92-79. (In Persian)

جوانمردی، محمدحسین، سجادی، خاطره، شبانی، غزاله(۱۳۹۹). ارزیابی تاثیرات مولفه‌های فضا بر سازماندهی رفتار محیطی شهروندان در فضاهای ورودی شهرها(نمونه موردی: دروازه قرآن شیراز). *منظر*. ۵۲، ۵۷-۴۶.

Javanmardi, M.H., Sajjadi, K., & Shabani, G. (2020). Evaluating the Effects of Spatial Components on the Organization of Environmental Behavior of Citizens in Urban Entrance Spaces (Case Study: Darvazeh-e Qoran, Shiraz). Landscape, 52, 57-46. (In Persian)

حبیبی‌نژاد، رضا. (۱۴۰۰). *تاثیر صنعت نفت بر سبک الگوی معماری بناهای مناطق نفت خیز خوزستان(از کشف تا نهضت ملی شدن صنعت نفت ۱۳۳۰ - ۱۲۸۷ شمسی)*. تهران: انتشارات نظری.

Habibi Nejad, R. (2021). The Impact of the Oil Industry on the Architectural Style of Buildings in the Oil-Producing Regions of Khuzestan (from Discovery to the Nationalization of the Oil Industry, 1330-1287 AH). Tehran: Nazar Publications. (In Persian)

حقی، محمدرضا. ایزدی، محمدسعید. سجادزاده، حسن. (۱۳۹۵). راهبردهای ارتقاء کیفیت محیط سکونتگاه‌های غیر رسمی بر مبنای نظرات ساکنین، نمونه موردی: محله حصار در شهر همدان. *محیط شناسی*. ۴۲، ۹۶-۸۱.

Haghi, M.R., Izadi, M.S., & Sajjadzadeh, H. (2016). Strategies for Improving the Quality of Informal Settlements Based on Residents' Opinions, Case Study: Hesar Neighborhood in Hamadan City. Environmental Science, 42, 96-81. (In Persian)

حیدری، علی اکبر. کیانی، مریم. (۱۴۰۲). بررسی تطبیقی کیفیت دسترسی بصری و فیزیکی در الگوی فضایی خانه‌های معاصر و سنتی با استفاده از تکنیک نحوفضا. *آرمان شهر*. ۴۲، ۶۲-۴۷.

Heidari, A.A., & Keyani, M. (2023). A Comparative Study of Visual and Physical Accessibility Quality in Contemporary and Traditional Houses Using the Space Syntax Technique. Utopia, 42, 62-47. (In Persian)

حافظنیا، محمدرضا(۱۴۰۱) مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب دانشگاهی در علوم اسلامی و انسانی.س Hafeznia, M.R. (2022). Introduction to Research Methodology in Humanities. Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT). (In Persian)

حسینی، عظیم. معیری، مرضیه سادات. نانی، مهدی. ربیعی‌فر، حمیدرضا. اسدپور، جعفر. (۱۴۰۲)، تحلیل مولفه‌های تاثیرگذار بر کیفیت ساختمان‌های مسکونی لوکس در ایران با تاکید بر تاب آوری با رویکرد BWM فازی. *شهر ایمن*. ۲۴، ۵۲-۳۶.

Hosseini, A., Moayeri, M.S., Naini, M., Rabiei Far, H., & Asadpour, J. (2023). Analyzing the Influential Components on the Quality of Luxury Residential Buildings in Iran with Emphasis on Resilience Using the Fuzzy BWM Approach. Safe City, 24, 52-36. (In Persian)

خمسه، هایده. حبیبی‌نژاد، رضا. علی، بحرانی‌پور. (۱۴۰۱). نقش شرکت نفت انگلیسی و ایران در شکل‌گیری ساختار فضای شهری شرکت شهر آبادان(از تاسیس پالایشگاه آبادان تا نهضت ملی شدن صنعت نفت ۱۳۳۰-۱۲۹۱ شمسی). *مطالعات تاریخی جهان اسلام*. ۲۲، ۲۱۹-۲۴۳.

Khamseh, H., Habibi Nejad, R., & Ali, Bohranipour. (2022). The Role of the British and Iranian Oil Company in Shaping the Urban Structure of Abadan Company City (from the Establishment of Abadan Refinery to the Nationalization of the Oil Industry, 1330-1291 AH). Historical Studies of the Islamic World, 22, 219-243. (In Persian)

دیده‌بان، محمد. چگینی، فرهاد. حصاری، پدرام. (۱۴۰۰). شناخت پیکره‌بندی فضایی در خانه‌های سنتی و معاصر با استفاده از تکنیک نحو فضا. *اندیشه معماری*. ۹، ۱۸۳-۱۶۶.

Dideban, M., Chegini, F., & Hesari, P. (2021). Recognizing Spatial Configuration in Traditional and Contemporary Houses Using Space Syntax Technique. Architectural Thought, 9, 183-166. (In Persian)

رفیعیان، مجتبی. عسگری، علی. عسگری زاده، زهرا(۱۳۸۸). رضایتمندی شهروندان از محیط‌های سکونتی شهری. *علوم محیطی*. ۷(۱)، ۵۷-۶۸.

Rafieyan, M., Asgari, A., & Asgarizadeh, Z. (2009). Citizens' Satisfaction with Urban Residential Environments. Environmental Sciences, 7(1), 57-68. (In Persian)

رستم‌پور، کاوه. مسافرزاده، غزال. نظیف،حسن. (۱۳۹۳). تحول هویت اجتماعی، پیامد معماری و شهرسازی نوگرایی در شهرهای نفتی خوزستان. *باغ نظر*. ۲۹، ۳۲-۱۱.

Rostampour, K., Mosaferzadeh, G., & Nazif, H. (2014). Transformation of Social Identity, the Consequence of Modernist Architecture and Urban Planning in Oil Cities of Khuzestan. Bagh-e Nazar, 29, 32-11. (In Persian)

رنجبریان،بهراد. ضرابی، اصغر. علی‌زاده، جابر. کاملی‌فر، محمدجواد. احمدیان، مهدی. (۱۳۹۴). ارزیابی سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط شهری (نمونه موردی: مناطق شهری ده گانه کلانشهر تبریز). *جغرافیا و برنامه ریزی*. ۵۱، ۲۱۹-۱۹۳.

Ranjbarian, B., Zarrabi, A., Alizadeh, J., Kameli Far, M.J., & Ahmadian, M. (2015). Assessing the Level of Citizen Satisfaction with Urban Environmental Quality (Case Study: Ten Urban Districts of Megacity of Tabriz). Geography and Planning, 51, 219-193. (In Persian)

سلطانی‌فرد، هادی. عبدالملکی، مونا. سادات موسوی، مریم. زنگنه، احمد. (۱۴۰۱). ارزیابی مولفه‌های کیفیت سکونتی در محلات تاریخی شهر سبزوار(مطالعه موردی: محله تاریخی سرده). *پژوهش‌ها جغرافیای انسانی*. ۵۴(۱)، ۴۳-۲۱.

Sultani-Fard, H., Abdolmaleki, M., Sadat Mousavi, M., & Zangeneh, A. (2022). Evaluating the Components of Residential Quality in Historical Neighborhoods of Sabzevar City (Case Study: Historical Neighborhood of Sardeh). Human Geography Researches, 54(1), 43-21. (In Persian)

سرگلزایی جوان، طیبه. رخشانی نسب، حمیدرضا. ضرابی، اصغر. (۱۳۹۵). تحلیل فضایی شاخص‌های کیفیت زندگی در محله‌های پیرامونی شهر زاهدان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره ویکور. *برنامه ریزی فضایی*. ۲۳، ۶۴-۴۵.

Sargolzaei Javan, T., Rakhsani Nasab, H., & Zarrabi, A. (2016). Spatial Analysis of Quality of Life Indicators in the Peripheral Neighborhoods of Zahedan City Using the VIKOR Multi-Criteria Decision-Making Model. Spatial Planning, 23, 64-45. (In Persian)

سلطانی‌فرد، هادی. صابری کاریزی، زهرا. (۱۳۹۷). بررسی اثرات پیکره‌بندی بر کیفیت فضایی پارک‌های شهری مشهد(مطالعه موردی: پارک‌های شهر مشهد). *مطالعات شهری*. ۲۷، ۴۰-۲۷.

Sultani-Fard, H., & Saberi Karizi, Z. (2018). Examining the Effects of Configuration on the Spatial Quality of Urban Parks in Mashhad (Case Study: Parks of Mashhad City). Urban Studies, 27, 40-27. (In Persian)

سادات، اشرف. طاهر طلوع دل، محمدصادق. مهدی نژاد، جمال‌الدین. (۱۳۹۹). تاثیر مولفه‌های معنایی، رفتاری و کالبدی حس مکان در رضایتمندی سکونتی. *معماری وشهرسازی پایدار*. ۸(۱)، ۱۸۲-۱۶۵.

Sadat, A., Taher Tolou Del, M.S., & Mehdi Nejad, J. (2020). The Impact of Meaningful, Behavioral, and Physical Components of Sense of Place on Residential Satisfaction. Sustainable Architecture and Urban Planning, 8(1), 182-165. (In Persian)

سلطان‌زاده، حسین. چراغی‌فر، فرناز. قدوسی‌فر، هادی. (۱۴۰۱). بازخوانی ادراک فضایی سالمندان با تطبیق نقشه‌های نحوفضا و نقشه‌های شناختی(مطالعه موردی: آسایشگاه سالمندان کهریزک). صفه. ۱۰۱، ۴۸-۳۵.

Sultanzadeh, H., Cheraghifar, F., & Qodusifar, H. (2022). Reinterpreting the Spatial Perception of the Elderly by Comparing Space Syntax Maps and Cognitive Maps (Case Study: Kahrizak Elderly Care Center). Safa, 101, 48-35. (In Persian)

شاهچراغی، آزاده. بندرآباد، علیرضا. (۱۳۹۶). *محاط در محیط*. تهران: نشر سازمان جهاد دانشگاهی.

Shahcheraghy, A., & Bandarabad, A. (2017). Surrounded by the Environment. Tehran: The Academic Center for Education, Culture and Research (ACECR). (In Persian)

شهیدی، صمد. فلاحت، محمدصادق. (۱۳۹۴). نقش مفهوم توده- فضا در تبیین مکان معماری. *باغ نظر*. ۳۵، ۳۸-۲۷.

Shahidi, S., & Falahat, M.S. (2015). The Role of the Mass-Space Concept in Explaining Architectural Place. Bagh-e Nazar, 35, 38-27. (In Persian)

شیعه، اسماعیل. پژوهنده، نیلا. معینی‌فر، مریم. (۱۴۰۰). تبیین معیارهای کلیدی فرآیند شکل‌گیری کیفیت فضایی یکپارچه در فضاهای عمومی شهر(مطالعه موردی: منطقه پنج شهرداری تهران). هویت شهر. ۴۹، ۳۴-۱۷.

Shieh, I., Pejouhandeh, N., & Moeinifar, M. (2021). Explaining the Key Criteria for the Formation Process of Integrated Spatial Quality in Urban Public Spaces (Case Study: District Five of Tehran Municipality). Urban Identity, 49, 34-17. (In Persian)

صراف، نسترن. (۱۴۰۰). *طراحی شهرک مسکونی نفت اهواز با رویکرد معماری پهلوی در شهر اهواز*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه غیرانتفاعی مهراروند، آبادان.

Sarraf, N. (2021). Designing a Residential Neighborhood in Ahvaz Oil City with a Pahlavi Architectural Approach. Master's Thesis, Mehreravand Non-Profit University, Abadan. (In Persian)

عزت‌پناه، بختیار. رضاپور گتابی، کوروش. بیگ بابایی، بشیر. (۱۴۰۲). بررسی میزان اثرگذاری و ارتباط شاخص‌ها و زیرساخت‌های رشد هشمند شهری با توسعه فضایی و اجتماعی شهرها(نمونه موردی: شهر بابل). *شهر ایمن*. ۲۴، ۱۳۸-۱۲۵.

Ezzatpanah, B., Rezapoor Gatabi, K., & Beig Babaei, B. (2023). Examining the Degree of Influence and Relationship of Indicators and Infrastructures of Smart Urban Growth with Spatial and Social Development of Cities (Case Study: Babol City). Safe City, 24, 138-125. (In Persian)

فیضی، محسن. خاک‌زند، مهدی. (۱۳۹۶). *فرم، فضا و نظم در معماری ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران.

Feizi, M., & Khakzand, M. (2017). Form, Space, and Order in Iranian Architecture. Tehran: Iran University of Science and Technology Publications. (In Persian)

قوچانی، مجیا. عربی، محمد. (۱۳۹۹). شناسایی و الویت‌بندی عوامل تاثیر گذار بر روند طراحی و نحوفضا در خانه‌های سنتی(مطالعات موردی: خانه ادب سمنان). پژوهش‌های باستان شناسی ایران. ۲۶، ۲۵۴ ۲۳۳.

Ghouchani, M., & Arabi, M. (2020). Identifying and Prioritizing Influential Factors on Design Process and Space Syntax in Traditional Houses (Case Studies: Adab House, Semnan). Archaeological Researches in Iran, 26, 254-233. (In Persian)

منصوری، امیر. سلطان قرائی، صبا. سینگری، مریم. (۱۴۰۲). نحو منظر، سنجش منظر با شاخص منظرین. *منظر*. ۶۲، ۲۷- ۲۰.

مردانی، علی. (۱۳۹۹). تحلیلی بر کالبد مسکن در شرکت شهرهای نفت ایران و انگلیس(نمونه موردی: محله بریم آبادان). *معماری شناسی*. ۱۷، ۱۳-۱.

مهدوی‌نژاد، محمدجواد. لطیفی، محمد. (۱۴۰۱). معاصرسازی الگوی مسکن بومی اصفهان بر پایه تحلیل روابط غیرشکلی پلان(نمونه موردی: خانه جنگجویان). *مطالعات معماری ایران*. ۲۱، ۲۰۳-۱۸۵.

منصوری، امیر. فرشیدی، محمد. میرشاهزاده، شروین. (۱۴۰۲). بررسی توانمندی نحوفضا در شناخت نظام فضایی - اجتماعی مسکن معاصر، نمونه موردی: خانه‌های تک واحدی اصفهان. *باغ نظر*. ۱۱۹، ۲۲-۵.

معتقدی، ربابه. (۱۳۹۶). *نفت و زندگی*. تهران: اداره کل روابط عمومی وزارت نفت جمهوری اسلامی ایران.

مردانی، علی. (۱۴۰۱). تحلیلی بر ساختار اجتماعی در پیکره‌بندی فضایی خانه‌های سنتی شوشتر با استفاده از تکنیک نحو فضا. *توسعه پایدار شهری*. ۷، ۳۸-۱۹.

مجتهدزاده، روح الله؛ و نام‌آور، زهرا. (۱۳۹۱). در جستجوی هویت شهری اهواز. اهواز: انتشارات مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی.

موسوی، محسن. رحیمی، روح‌الله. بیشمی، مهدیه. امینی گوهرریزی، سحر. (۱۴۰۰). بررسی حریم شخصی در فضاهای باز خانه‌های سنتی مازندران با استفاده از تکنیک نحو فضا. *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*. ۲۶، ۷۴-۶۵.

نوربرگ شولتز، کریستیان.(۱۹۷۸). *وجود، فضا و معماری*. (ویدا نوروزی برازجانی، مترجم). تهران: انتشارات پرهام نقش.

نبی‌زاده ذوالبیرانی، مازیار. عظیمی، نورالدین. مجمدپور، صابر. (۱۴۰۱). ارزیابی کیفیت فضاهای عمومی شهر با رویکرد عدالت اجتماعی(مطالعه موردی: خیابان‌های شهر رشت). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*. ۵۴(۱)، ۲۱۷-۱۹۳.

واحدی یگانه، فرید. فنی، زهره. (۱۳۹۶). تحلیل شاخص‌های کیفیت زندگی فردی- اجتماعی در فضاهای شهری با تاکید بر جنسیت(مطالعه موردی: شهر سنندج). *مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاههای انسانی*. ۳۸، ۱۰۲-۸۳.

Elarine, sarah. Serag el din, hamam. Shalaby, ahmad. Forouh, hend elsayed. (2012). Principles of urban quality of life for a neighborhood. HBRC Journal. 9, 86-92.

Hillier, B. (2007). Space is the machine: aconfigurational theory of architecture. England: University of Cambridge.

Ibem, E, O. Aduwo, E, B. (2013). Assessment of residential satisfaction in public housing in ogun state, Nigeria. Habitat international. 40, 163-175.

Khademolhosseini, A. mansourian, H. sattari, M. (2012). Measure the subjective quality in urban areas (case study: city nurabad, Lorestan). Journal of geography and environmental studies. 1(3), 45-60.

Lin, S. li, Z. (2017). Residential satisfaction of migrants in wenzhou, an ordinary city of china. Habitat international. 66, 76-85.

Maclean, L. Salama, A. (2019). Towards a context specific and multidimensional quality of urban life model. open house international. 44, 25-33.

Mahdavi-Nejad, M.J., & Latifi, M. (۲۰۲۳). Modernization of the Indigenous Housing Pattern in Isfahan Based on the Analysis of Non-Formal Plan Relationships (Case Study: Jangjuyan House). Iranian Architectural Studies, ۲۱, ۲۰۳-۱۸۵. (In Persian)

Mansouri, A., Farshidi, M., & Mirshahzadeh, S. (2023). Assessing the Capability of Space Syntax in Understanding the Spatial-Social System of Contemporary Housing, Case Study: Single-Unit Houses in Isfahan. Bagh-e Nazar, 119, 22-5. (In Persian)

Mansouri, A., Sultan Qaraei, S., & Singari, M. (2023). Landscape Syntax, Assessing Landscape with the Landscape Index. Landscape, 62, 27-20. (In Persian)

Mardani, A. (2020). An Analysis of Housing Morphology in Iranian and British Oil Cities Companies (Case Study: Braim Neighborhood, Abadan). Architectural Studies, 17, 13-1. (In Persian)

Memardzofouli, S. mazhari, M I. (2022). Explaining the concepts of organizing desirable housing in the corporate town(case study: newsite and bargh residential complexes). International journal of architectural and urban development. 12, 67-84.

Mojtahedzadeh, R., & Namāvar, Z. (2012). In Search of the Urban Identity of Ahvaz. Ahvaz: Publications of the Center for Research on Roads, Housing and Urban Development. (In Persian)

Mostafa, A. hassan, F. (2010). Using space syntax analysis in detecting privacy : a comparative study of traditional and modern house layouts in erbil city, Iraq. Asian social science. 6, 157-166.

Motaqedi, R. (2017). Oil and Life. Tehran: Public Relations Department of the Ministry of Petroleum of the Islamic Republic of Iran. (In Persian)

Mousavi, M., Rahimi, R., Bishimi, M., & Amini Goharrizi, S. (2021). Investigation of Privacy in Open Spaces of Traditional Mazandaran Houses Using Space Syntax Technique. Iranian Islamic City Studies, 26, 74-65. (In Persian)

Nabizadeh Zolpirani, M., Azimi, N., & Mohammadipour, S. (2023). Evaluation of the quality of urban public spaces with a social justice approach (Case study: Streets of Rasht City). Research in Human Geography, 54(1), 217-193. (In Persian)

Ozaki, R. (2002). Housing as a Reflection of Culture: Privatised Living and Privacy in England and Japan. studies journal. 17, 209-227.

Othman, F. yusoff, M.Z. abdula rasam, A.R. (2019). Isovist and visibility along movement pattern for safe space. *Iop conf. ser : earth and environmental science.*

Rahman, T. mittelhammer, R. wandschneider, P. (2003). Measuring the Quality of Life across Countries: A Sensitivity Analysis of Well-being Indices. The paper prepared for presentation at WIDER International conference on Inequality, Poverty and Human Well-Being May 30-31. Helsinki: Finland.

Roth, LM. (2013). Understanding Architecture: Its Elements, History, and Meaning 3rd Edition. Uk: Routledge.

Shieh, E. sharifi, A. rafieian, M. (2011). Identification of factors that assure quality of residential environments, using environmental assessment indices: a comparative study of two of tehran's neighborhoods (zafaranieh and khaniabad). *International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning*. 21, 119-132.

Vahedi Yeganeh, F. & Fani, Z. (2017). Analysis of Individual and Social Quality of Life Indicators in Urban Spaces with an Emphasis on Gender (Case Study: Sanandaj City). Studies on Human Settlements Planning. 38, 102-83. (In Persian)

Wiener, J.M. Gerald, F. Rossmanith, N. Reichelt, A. Mallot, H.A. Bulthoff, H. (2007). Isovist analysis captures properties of space relevant for locomotion and experience. *perception*. 36, 1066-1083.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی